

EESTI KUNSTIAKADEEMIA

Kunstikultuuri teaduskond

Muinsuskaitse ja restaureerimise osakond

Anastasia Vasilieva

SALAPÄRANE KABELIKS PEETAV HOONE PALJASSAARES

Ajalooline ülevaade, restaureerimiskontseptsioon ja -projekt

BAKALAUREUSETÖÖ

Juhendaja: Triin Talk

Tallinn 2022

Autorideklaratsioon

Kinnitan, et:

1. käesolev bakalaureusetöö on minu isikliku töö tulemus, seda ei ole kellegi teise poolt varem (kaitsmisele) esitatud;
2. kõik bakalaureusetöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd (teosed), olulised seisukohad ja mistahes muudest allikatest pärinevad andmed on bakalaureusetöö nõuetekohaselt viidatud.

Ülaltoodust lähtudes selgitan, et:

- käesoleva bakalaureusetöö koostamise ja selle sisalduvate ja/või kirjeldatud teoste loomisega seotud isiklikud autoriõigused kuuluvad minule kui bakalaureusetöö autorile ja bakalaureusetöö varalisi õigusi kasutatakse vastavalt Eesti Kunstiakadeemias kehtivale korrale;
- keelatud on käesoleva bakalaureusetöö ja selles sisalduvate ja/või kirjeldatud teoste kopeerimine, plagieerimine ning mistahes muu autoriõigusi rikkuv kasutamine.

(kuupäev)

(bakalaureusetöö autori nimi ja allkiri)

Töö vastab bakalaureusetööle esitatud nõuetele:

(kuupäev)

(bakalaureusetöö juhendaja allkiri, akadeemiline või teaduskraad)

SISUKORD

SISSEJUHATUS	5
1. Paljassaare ajalugu	7
1.1 Paljassaare, Telliskopli, Neeme ja teised	9
1.2 Sõjas otsustatud saatus	10
2. Peeter Suure Sadam, uus sõjasadam Tallinnas ja Paljassaarel	11
2.1 Keisri külaskäik ja keisripaviljon	14
2.2 Elamislinnak	14
2.3 Miinisadam	14
2.4 Karavanisadam	16
2.6 Remondisadam	16
2.7 Lennusadam	16
2.8 Sõjaväehaiglad ja kalmistud	17
2.9 Peeter Suure Sadama saatus peale tsaariaega	17
2.10 Paljassaare areng II maailmasõja ajal ja pärast seda	18
3. Oletatav Paljassaare kabel	20
3.1. Paljassaare kabeli ehitamise teooriad	22
3.2 Ainult legendid	23
4. Paljassaare kabel kui väärtuslik üksikobjekt	25
5. Kabeli kirjeldus ja seisukorra hinnang	29
6. Kabeli väärtuslikud detailid	32
7. Uuringute aruanne	36
7.1 Uuringute eesmärk	36
7.2 Proovide võtmine ja prepareerimine	36
7.3 Kasutatud uurimismeetodid	36
7.4 Uuringute tulemused	37
8. Paljassaare kabeli restaureerimiskontseptsioon	40
8.1. Paljassaare kabeli katuse restaureerimisprojekti ettepanek	41
9. Visualisatsioon	45
9.1 Fotogrammeetria	45
9.2 BIM mudel	47
KOKKUVÕTTE	52

KASUTATUD ALLIKATE JA KIRJANDUSE LOETELU	55
SUMMARY	57

SISSEJUHATUS

Tehnoloogilise progressi ajastu, ehituse enneolematu tempo ja ulatus nõuavad järjekindlalt vajadust lahendada vana ja uue kooseksisteerimise probleem, säilitada ja aktiivselt kaasata ajaloolisi ja kultuurilisi väärtusi kaasaegsesse ellu.

Viimaste aastakümnete jooksul on arhitektuuripärandi kontseptsioon oluliselt muutunud ja täitunud uue sisuga. Nüüd ei piirdu see ainult taastatud objekti piiridega, see hõlmab selle suhet keskkonna ja hoonetega, seda käsitletakse ajalooliselt kujunenud linnalises kompleksis.

Lisaks riigi kaitse all olevatele mälestistele on arhitektuuripärandi kaitse Eestis laienenud ka miljööaladele ning alates 2015. aastast ka väärtuslikele üksikobjektidele, mida püütakse säilitada läbi planeeringute. Väärtuslikud üksikobjektid on suhteliselt uus nähtus Eesti planeerimispraktikas ja nendega käitumise juhiseid ei ole — niisiis on aktuaalne küsimus, kuidas selliseid ehitisi kaitsta ja korrastada. Kas väärtuslike üksikobjektide restaureerimise põhimõtted ja praktikad peaksid olema teistsugused kui riiklikel mälestisel, ja kui nii, siis kuidas? Uurimismeetodina kasutati juhtumiuuringut ehk vaadeldi põhjalikult üht Põhja-Tallinna üldplaneeringus väärtusliku üksikobjektina esile tõstetud ehitist, Paljassaares asuvat väikest telliskivihoonet, mida peetakse Saksa sõjavangide püstitatud kabeliks. Hoonet uuriti põhjalikult ning kaaluti viise, kuidas seda korrastada ja uuesti kasutusele võtta.

Oluliseks probleemiks töö koostamisel oli korralike arhiividokumentide ja uurimisobjekti puudutavate ajalooliste andmete puudumine. Kahjuks jäi objekti ajalooline taust täielikult avalikustamata, keskenduti hoone materjaliuuringutele, väärtuste kaardistamisele ja restaureerimisprojekti koostamisele. Hoone valdaja (Säästva renoveerimise infokeskus, SRIK) plaanib hoone ajalugu Saksa mäluorganisatsioonide kaudu tulevikus edasi uurida ning kaasata hoone korrastamise pilootprojekti ringmajanduse kasutamiseks ehituse valdkonnas. Esimeseks ülesandeks on aga hoone säilimise tagamine, et tulevikus oleks, mida uurida ja taaskasutusse võtta.

Hoone dokumenteerimisel ja restaureerimisprojekti koostamisel kasutati uuenduslikke 3D-tehnoloogiaid.

Dokumentaalne osa fotode, jooniste, kirjelduste ja kaartidega on ajaloolise ehitise uurimise ja restaureerimise lahutamatuks osaks. Kuid isegi kõik need ei sisalda kaugeltki kogu teavet, vaid ainult osa, mida uurija oma töö jaoks kasutab. Allikas ise ei saa olla täielik, kuna see on subjektiivne ja ei arvesta teise allika andmeid ega ole sellega otseses seoses. Seetõttu on arhitektuuripärandiga tegeledes oluline kombineerida oma töös eri tüüpi andmeid.

Infotehnoloogia areng on toonud kaasa tarkvara tööriistade tekkimise, mille kasutamise võimalused ulatuvad kaugelt üle sihtotstarbe. See omadus annab omakorda tõuke selle valdkonna arengule, kus seda või teist abinõu hakatakse kasutama. Niisiis, kokkupuutepunkt ajaloo ja arvutiteaduse vahel peaks minu arvates olema kolmemõõtmeliste modelleerimisprogrammide kasutamine ajaloolaste ja restauraatorite poolt.

Kahjustatud või kadunud mälestiste rekonstrueerimine, arheoloogiliste paikade kolmemõõtmelised projektsioonid, üksikute muististe modelleerimine - see ei ole täielik loetelu 3D-tehnoloogiate võimalikust rakendamisest kultuuripärandi säilitamise probleemide lahendamisel.

Nn Paljassaare kabeli restaureerimisprojekti koostamisel kasutasin Agisoft Metashape Standart, ARCHICAD 25 ja ENSCAPE tarkvara. Lähtusin just huvist 3D-tehnoloogia meetodil restaureerimisprojektide kavandamise ja selle meetodi populariseerimise vastu arhitektuurimälestiste restaureerimisel. Hoone korrastamiseks on SRIKil plaanis taotleda rahastust erinevatest toetusmeetmetest, loodetavasti on visuaalselt atraktiivsetest joonistest kasu hoone tuleviku visualiseerimisel ja selleni liikumisel.

1. Paljassaare ajalugu

Paljassaaret on esmakordselt mainitud aastal 1250, mil Taani allikas mainib saart nimega Karlo. See koosnes tegelikkuses kahest saarest: Suur-Paljassaar läänes ja Väike-Paljassaar idas (ill 1). Tallinna linna ja tsistertslaste kloostrile vahelise saareküsümuste väljakuulutamise teated viitavad sellele, et need kuulusid algselt tsistertslaste kloostrile ja läksid linnale 1348. aastal. Saared olid paljad ja lahtised, mistõttu hakati neid nimetama Paljassaarteks.

1689. aastal anti Paljassaare üle riigile, 1725. aastal aga linnale. 1727. aastal valmis Väike-Paljassaare mandril sakiline vall (tähtkuju), mida mitmel korral täideti ja tugevdati ja 1824. aastal selle tipule lähemale Valge torn, mis hävis Krimmi sõjas.¹ 1851. aastal ehitati Paljassaarele sihtmärk, mida sai laevadelt tulistada.²

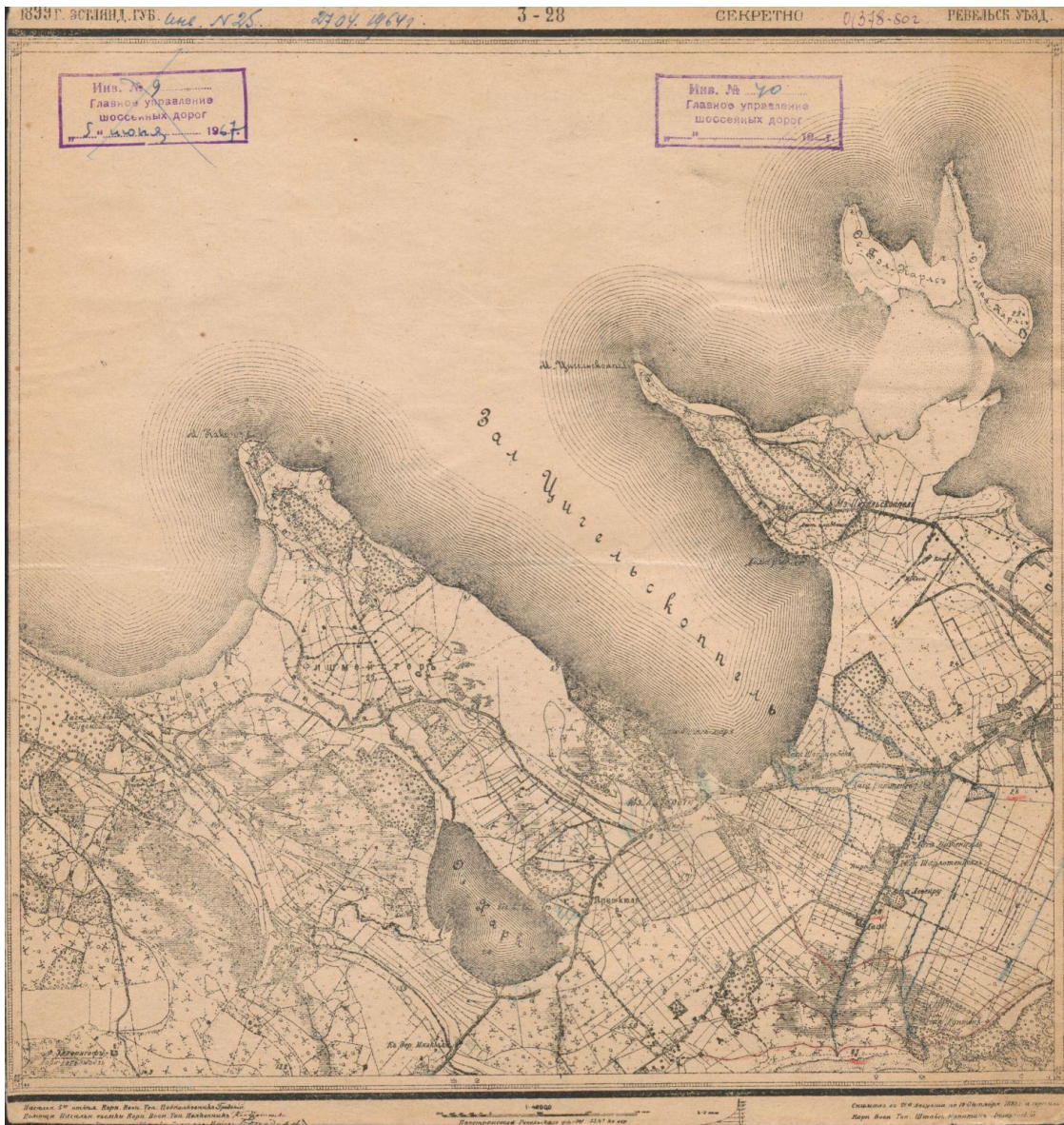

1. Paljassaare saarte plaan 1820. aastal, TLA.149.6.9 leht 1. Kaartide infosüsteem.

¹ Kultuurimälestiste register, 8517 Valge torni varemed, <https://register.muinas.ee/public.php?menuID=monument&action=view&id=8517> (vaadatud 06. I 2022).

² Eesti Entsüklopeedia, Paljassaare Poolsaar, http://entsyklopeedia.ee/artikkel/paljassaare_poolsaar2 (vaadatud 13. III 2022).

1880. aastaks olid mõlemad saared kokku kasvanud (ill 2) ja seetõttu kasutati saare kohta sama nime Paljassaare. 1912. aastal muudeti saar Peeter Suure sõjasadama süvendamise käigus poolsaareks. Väljakaevatud pinnas täitis Kopli ja Paljassaare vahelise madala väina. 1912. aastal külastas ehitatavat sõjasadamat ka Vene tsaar Nikolai II, kes asetas pidulikult esimese kivi.

2. Eesti topograafiline üheverstaline kaart 1899. aastal, 3-28 Haabersti, EAA.2072.5.836 leht 23. Kaartide infosüsteem.

Kui sõjasadama ehitajad Paljassaarest lahkusid, tulid nende asemele kalurid ja sõdurid. Hiljem hakati Paljassaares otsima soodsamaid üürikohti.

Kuna nõukogude ajal oli suurem osa poolsaarest sõjaväe kasutuses, jäi see välja ehitamata ja 1990. aastatel rajati linnukaitseala. Tallinna veepuhastusjaam asub Paljassaares. Sellegipoolest rajati Katariina muuli äärde populaarne rannaala. Kauni loodusega, hea asukohaga ja praktiliselt asustamata poolsaart võib tänapäeval pidada Tallinna perspektiivseimaks piirkonnaks.³

1.1 Paljassaare, Telliskopli, Neeme ja teised

Paljassaare on osa Kopli poolsaarest, millest ida pool asub tihedamalt asustatud Kopli asum.

Kopli poolsaar ja asum on nime saanud seal asunud suure karjakopli järgi. Kopli rannamets oli tallinlaste seas populaarne piknikupaik kuni 20. sajandi alguseni. Kopli asum jaguneb neljaks: Bekkeri, Neeme, Telliskopli ja Vene-Balti piirkonnaks.

Neeme allasum on endine kaptenivillade ala. Telliskopli sai oma nime seal asunud telliselõvi järgi (saksa keeles *Ziegelkoppel*). Sinna jääb ka nõukogude ajal parkiks muudetud Kopli kalmistu.

Vene-Balti ja Bekkeri allasumite ajalugu on seotud enne Esimest maailmasõda ehitatud laevatehastega. Seda traditsiooni jätkab Kopli poolsaare tipus asuv Balti Laevaremonditehas. Paljud ettevõtted töötavad praegu vanades tökodades. Tehase juhtkonnale ja inseneridele ehitatud uhked puitmajad moodustavad aga piirkonna nimega Professorite küla. Nimelt asus 1930. aastatel Vene-Balti laevatehase uhkes paekivist peahoones tänase tehnikaülikooli eelkäija ning paljud õppejõud said korterid nendes puumajades.⁴

---

³ R. Nerman, K. Paulus, Põhja-Tallinn. Solnessi Arhitektuurikirjastus, 2006, lk 57.

⁴ J. Juske, Põhja-Tallinn - ülipõneva ajaloo vana tööstuspiirkond. – Ajaleht KesKus, 10. III 2015, <http://kes-kus.ee/pohja-tallinn-uliponeva-ajaloo-vana-toostuspiirkond/> (vaadatud 21. XI 2021).

1.2 Sõjas otsustatud saatus

Kogu Põhja-Tallinna saatus otsustati ühel kuumal maikuu kuupäeval 1905. aastal Jaapanit ja Koread eraldavas Tsushima lahes, kus Jaapani keiserlik laevastik purustas suures merelahingus täielikult Vene keiserliku laevastiku.

See häbiväärne kaotus oli Vene impeeriumile suur šokk, mis sundis neid mõtlema, kuidas kiiresti taastada oma laevastiku hiilgus. Selleks töötati välja mastapne sõjalise laevaehituse programm, mis hõlmas uute tehaste ja sõjalaevade ehitamist. Jaapanist võimalikult kaugemale pidi kerkima uus võimas tööstuskompleks. Liisk langes Tallinnale.

Vahetult enne Esimest maailmasõda ehitati väliskapitali abiga Põhja-Tallinna kolm suurt laevatehast: Vene-Balti, Bekkeri ja Noblessneri, kus valmistati hulk allveelaevu ja miiniristlejaid. Tallinlaste endisest mõnusast puhkealast ja suvilatest on saanud impeeriumi moodsaim tööstuspiirkond.⁵ Ka selle edasises arengus oli oluline roll sõdadel ja sõdadeks valmistumisel.

---

⁵ J. Juske, Põhja-Tallinn - ülipõneva ajaloo vana tööstuspiirkond. – Ajaleht KesKus 10. III 2015, <http://kes-kus.ee/pohja-tallinn-uliponeva-ajalooga-vana-toostuspiirkond/> (vaadatud 21. XI 2021).

2. Peeter Suure Sadam, uus sõjasadam Tallinnas ja Paljassaarel

Jaapani sõja järel koostatud uue Vene laevastiku programmi täitmiseks otsustati aastatel 1907-1909 ehitada Tallinnasse uus, tähtsuselt teine Balti laevastiku baas. Vana sõjasadam oli juba kaubalaevastiku kasutuses ja oleks nangunii uute sõjalaevade jaoks kitsaks jäänud. Uue sõjasadama (ehk Peeter Suure sadama) tarvis osteti kesklinnast lääne pool olevad vabad krundid alates Kalaranna fordist (ill 3).

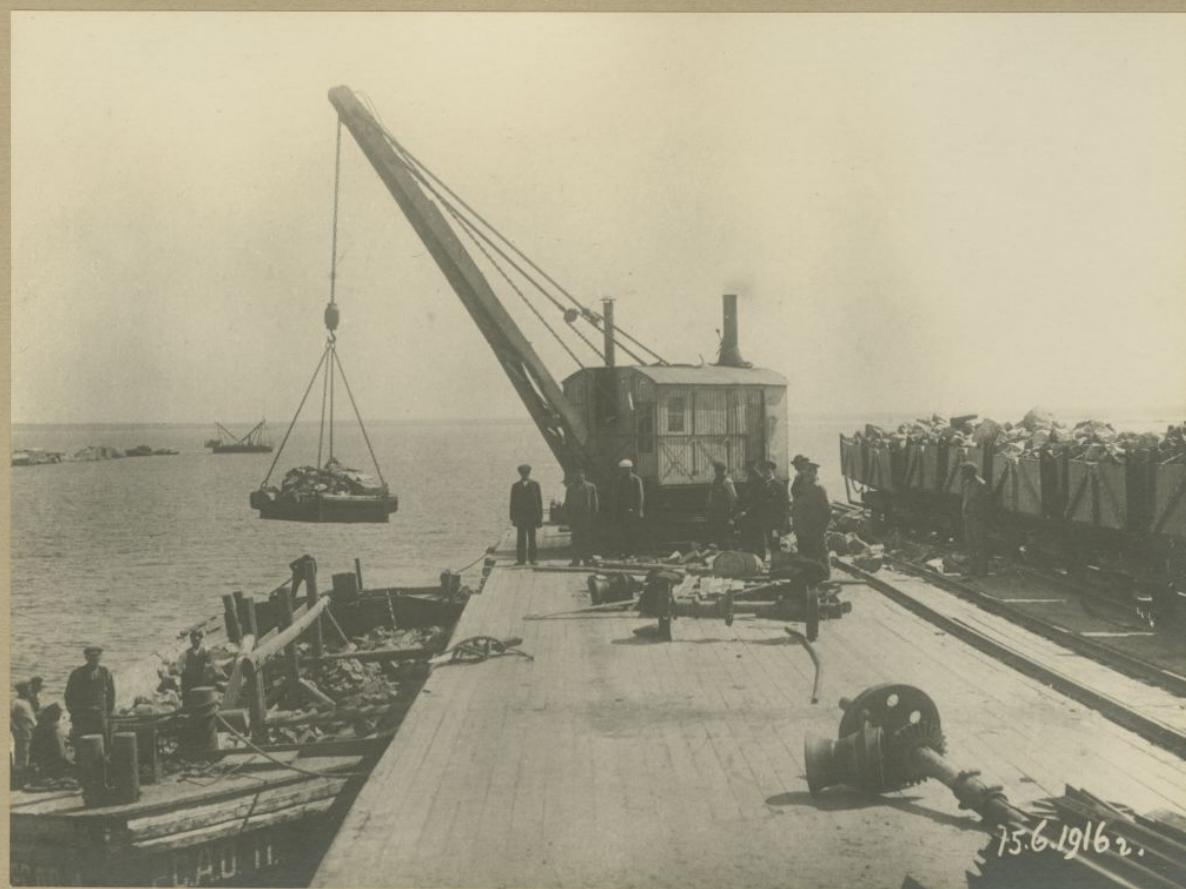
Sadama territoorium ulatus madalast veest Suur- ja Väike-Paljassaareni.

3. Tallinna sõjasadama ehitusplaan, ERA.R-358.2.29 leht 1. Kaartide infosüsteem.

1911. aasta plaani järgi kavandati väikese Paljassaare idaküljele 2,5-kilomeetrine lõhutud muul (ill 4), mis pidi sadamaala tormide eest kaitsma. Osa Hundipea poolsaarest ida pool asuvast lõunarannikust määrati miinilaevastiku sadamale, loodes remondilaevastiku sadamale ja läänepoolsele remondisadamale.

TRAVAUX DU PORT MILITAIRE
„EMPEREUR PIERRE LE GRAND” A REVAL.

Construction d'un môle Brise-lames de 300 M. de longueur en blocs arrimés
et de 1.700 M. de longueur en blocs pêle-mêle de 30 Tonnes, 1913 - 1917.

4. Peeter Suure Sõjasadama muuli ehitamine, Eesti Meremuuseum MM F 9279. Ajapaik, <https://ajapaik.ee/map/photo/70967/?mapType=roadmap&lat=59.47146779973545&lng=24.721306056837633&zoom=17&photoModalOpen=1&limitToAlbum=0> (vaadatud 15. IV 2022).

Tükipealse ja Väikese Paljassaare vaheline madalmeri tuli täita ja sõeluda, kaldale rajati nafta- jms sadamakaid ning erinevad laod. Laskemoonaladude ja varustusteede rajamiseks täideti suures osas ka nii Paljassaare kaldad kui ka nendevaheline madalvesi.

Sadama raudtee, Kopli maantee, Kopli mõisa ja mere vahelisele alale pidid asuma sadama haldus-, elu- ja eluhooned, töökojad, elektrijaamad jms. Vene Balti laevastiku komandöri

Nikolai von Esseni (1860-1915) juhtimisel vaadati aga 1912. aastal sõjasadama plaan ümber.⁶

Paljassaarde kavandatud Põhjamuul (hiljem Kivisild ja Katariina muul) taheti ehitada samamoodi nagu 1911. aasta projektis, kuid veidi liigendatumalt. See ehitati risti saare idarannikuga ja oli mõeldud ainult lainemurdjaks, sildumiskohti ei olnud. Kokku sai valmis umbes pool kilomeetrit muuli (kavas oli ligi 2,5 km).

Sadakond meetrit muulist lõuna pool ehitati lai puidust sadamasild (hiljem tuntud kui Suur Puusild, mille varemeid on näha tänaseni). Sillale rajati 750 mm kitsarööpmeline raudtee, kaldale püstitati vajalikud hooned (veetorn, pumbajaam, veduridepoo jne), mis teenindasid lähedal asuvaid tehaseid ja ladusid. Raudtee pikkus oli umbes 300 m.

Muuli põhiliseks konstruktsioonielemendiks oli monteeritav kivikbetoon. Need valmistati Suure Puusilla lähedal. Ühe kivikbetoonist tahuka kaaluks hinnati 25-30 tonni.

Graniit imporditi Helsingi lähedalt Upinnieme karjääridest. Muuli ehitamist juhtisid belglased, kes võisid sellise ehitustehnoloogia endaga kaasa tuua.

Belglased rajasid Väike-Paljassaare idarannikule ka oma ehituslinnaku. 1918. aastal muuli ja linnaku ehitus katkes. 1920. aastatel müüdi valdavalt puidust linn Paljassaare elanikele peamiselt ehitusmaterjalina, osa hooneid läksid Eesti mereväe ja piirivalve kasutusse ning vanad hooned lammutas lõplikult Nõukogude merevägi. Tänapäeval on linnakust alles vaid üks oletatav sepikoda.

1925-1926 aastal valmisid suursaarel uued kivist miinilaod, ehitati ümber Kivisild ja selle äärde rajati kaid. Kompleksis on mälestisena kaitse all Paljassaare sadamasild (mälestis nr 8793), rahvasuus tuntud Katariina kai nime all. Kaitse all on ka Paljassaare sõjaväeraudtee (mälestis nr 8792).⁷

---

⁶ R. Treufeldt, Peeter Suure sadam, uus sõjasadam Tallinnas, Muinsuskaitse Aastaraamat, 2014, lk 102.

⁷ R. Treufeldt, Peeter Suure sadam, uus sõjasadam Tallinnas, lk 102-104.

2.1 Keisri külaskäik ja keisripaviljon

Tõenäoliselt esimesena ehitati sõjasadamasse Paljassaare nn Katariina muul ja selle ehituslaager. Ilmselt seetõttu toimus siin 12. juulil 1912. aastal sõjasadama esimese kivi ladumise pidulik tseremoonia. Kohale saabunud keiser Nikolai II pani oma kätega aluse ja nimetas laevastikubaasi ametlikult Peeter Suure sadamaks.

Tseremoonia käigus ehitati keisrile ja tema saatjaskonnale uued hooned. Tulevase muuli algusesse kerkis peahoone, mida tuntakse keiserliku paviljonina. Hiljem kasutati hoonet muuli ehitatud Belgia ehitusfirma kontorina, arvatavasti lammutati paviljon aastatel 1925-1926 muuli rekonstrueerimise käigus.⁸

2.2 Elamislinnak

Praeguse Erika ja Tööstuse tänava ristmikust lõuna pool asus Peeter Suure Sadama elurajoon koos kasarmutega.

Tööstuse tänava äärsetest kasarmutest valmisid vaid keldrikorrus ja vahekorrus. See valmis Eesti Vabariigi ajal ja hoonest tehti Arsenali sõjatehase büroo- ja tehasehoone.

Elamurajooni edelanurgas, praeguste Kopli ja Erika tänavate ristumiskohas asus üleajateenijate linnak. Siia kavandati kümme elamut, igasse 42 väikest korterit. Need majad projekteeris insener Aleksandr Jaron. Kokku ehitati kolm maja, kuid kõik need on säilinud ja kaitse all (mälestised 8724, 8750 ja 8751).⁹

2.3 Miinisadam

Sõjasadama idabassein anti Miinisadamale sealsete miinilaevade ja muude laevade laadimiseks ja teenindamiseks (ill 5). Kaldale rajati suur kolmekorruseline miiniladu, muud laod ja töökojad ning kaks katelelektrijaama. Katlaruume ja elektrijaamu oli vaja

---

⁸ R. Treufeldt, Peeter Suure sadam, uus sõjasadam Tallinnas, lk 104.

⁹ R. Treufeldt, Peeter Suure sadam, uus sõjasadam Tallinnas, lk 104-106.

ilmselt seetõttu, et pikka aega seisnud laevu oli kütte ja elektriga kergem kaldal ülal pidada kui laevade oma süsteeme kulutada.

Kesklaost ehitati vaid osa raudbetoonsõrestikust, hiljem ehitati ladu ümber.

Hiljem kasutati hooneid mereväebaasi ladude ja töökodadena. 2014. aastal võeti sadamas muinsuskaitse alla kolm hoonet: suur miiniladu, ladu-töökoda ja suur katlamaja koos korstnaga (mälestised nr 28773, 28774 ja 28775). Need hooned on praegu hõivatud mereväebaasiga ja neile ei pääse.¹⁰

5. Tallinna Uussadam (Miinisadam) 1923, Eesti Meremuuseum MM F 1822/2. Ajapaik, <https://ajapaik.ee/map/photo/139336/?mapType=roadmap&lat=59.45696011971257&lng=24.708493040273165&zoom=16&photoModalOpen=1&limitToAlbum=0> (vaadatud 15. IV 2022).

---

¹⁰ R. Treufeldt, Peeter Suure sadam, uus sõjasadam Tallinnas, lk 106.

2.4 Karavanisadam

Hundipea poolsaare loodetippu kavandati hooldelaevastiku sadam. Sadamas töötas umbes 20 süvendajat. Nendest koostatud karavanid andsid sadamale rahva seas tuntud nime.

Karavani sadamasse ehitati silindrilise betoonkatusega mehaanikakoda koos sepikojaga, mida hiljem kasutati laona. Sadama praegune nimi on Hundipea, mida kasutab Veeteede Amet.¹¹

2.6 Remondisadam

Sõjasadama tähtsaim osa oli Hundipea poolsaare ja Tükipealse vaheline laht, kuhu 1911. aasta plaani kohaselt kavandati sadamatest. Seal oli neli suurt avariidokki, kaks keskmist ja mitu väikest dokki miinilaevadele ja teistele väikelaevadele, samuti töökojad, laod ja kütuselaod.

1912. aasta muudatustega plaane kärbiti, kuid suurem osa neist sai teoks. Tükipealse poolsaare ja Väikese Paljassaare vahel veeti pinnas laevateedelt, basseinidelt ja sadamadokkidelt madalmerre, ühendades nii Väikese Paljassaare mandriga.

Pärast sõda leotati Remondisadama dokkides Lutheri vabriku puitu, miinilaeva dokki rajati paaditööstus.¹²

2.7 Lennusadam

Sõjasadama esialgses plaanis ei olnud lennujaama ega -sadamat. 1915. aastal plaaniti sõjasadama idapiirile rajada suur merelennusadam. Seal oli kuni kolm angaari, kasarm, töökoda, garaaž, samuti slipid, sildumiskohad jne. Töödega alustati 1916. aasta suvel ning 1918. aastaks oli ühe angaari maht valmis ja teise vundament, kolmandat ei alustatudki. Arvatavasti 1940. aastate lõpus kasutati sadamat viimati vesilennukite vastuvõtmiseks,

¹¹ R. Treufeldt, Peeter Suure sadam, uus sõjasadam Tallinnas, lk 107.

¹² R. Treufeldt, Peeter Suure sadam, uus sõjasadam Tallinnas, lk 107.

hiljem kasutati sadamat peamiselt ehitusmaterjalide laona. Arhitektuuriliselt ainulaadne angaar (praegu Meremuuseumi näitusesaal) oli pikka aega lagunenu, kuid võeti kaitse alla juba 1988. aastal (mälestis nr 3115), staap ja kasarm (mälestis nr 27354) - 2005. aastal.¹³

2.8 Sõjaväehaiglad ja kalmistud

Sõjasadamaga seotud mereväehaigla asus Juhkentalis, kus 1772. aastast tegutses mereväehaigla. Praegu asub haiglas kaitseväe peastaap. Kompleksi kuuluvad kaks algset hoonet (mälestised nr 8737 ja 8739) ning haigla uus peahoone (mälestis nr 8738), mis on ehitatud 1925. aastal.

1887. aastal rajati haigla kõrvale sõjaväekalmistu ja 1898. aastal selle alale kirik - kabelina kavandatud Kristuse Ülestõusmise kirik.

Kopli linnalt saadud maa-alal asus ka haiglalinnak, mida ilmselt kasutas ka sõjasadam. Hiljem kasutas linnakut Kalevi pataljon. 1914. aastal põletas taanduv Punaarmee linnaku maha. Kompleksist on säilinud vaid veetorni kiviosa, mis ei ole kaitse all.¹⁴

2.9 Peeter Suure Sadama saatus peale tsaariaega

Eesti Vabariigi ajal kasutati miinide hoidlatena Suure Paljassaare Peeter Suure kindluse varjendeid. 1920. aastatel rajati Suurele Paljassaarele mitmeid miinihoidlaid.

Siis sai kõik miinid lahtisest Vanasadamast ja mujalt ära viia ning Paljassaare korralikesse ladudesse laduda. Algselt Suurele Paljassaarele kavandatud laskemoonaladu jäi sinna ehitamata eelkõige uue sõjasadama turvalisuse tõttu. Nüüd asusid laod taas saarel – linna turvalisuse huvides linnast veidi eemal.

---

¹³ R. Treufeldt, Peeter Suure sadam, uus sõjasadam Tallinnas, lk 107.

¹⁴ R. Treufeldt, Peeter Suure sadam, uus sõjasadam Tallinnas, lk 107-108.

Tsaariajal ühendas kõiki neid Peeter Suure sadama osi nende ehitamisel üks eesmärk. Eesti Vabariik ei vajanud nii hiiglaslikku kompleksi ja osad sellest elasid omaette. Hilisematel okupatsiooniperioodidel muutus kompleksi osade areng veelgi mitmekesisemaks ning vaatamata režiimide sõjalisele iseloomule jäid paljud neist tsiviilkäibesse. Sõjaliseks kasutamiseks jäi vaid Miinisadam.¹⁵

2.10 Paljassaare areng II maailmasõja ajal ja pärast seda

1940. aastal asus Paljassaarele elama tohtu hulk punaarmeeelasi. Neid oli nii palju, et mõni ööbis telkides, kuni leidsid püsivad kohad. Paljassaare põliselanike mälestuste järgi olid 1940. aasta suve poliitilised õppused õpetlikud. Poliitiline ohvitser tuletas punaarmeeleastele meelde, et kohalikke ei tohi kunagi usaldada, sest nende võim on alasti lavastus, mille eesmärk on punaarmeeleaste valvsust uinutada.¹⁶

Levinud on kuuldused, et Paljassaares asus saksa vangilaager, aga et tegu oli kinnise territooriumi ja salastatud andmetega, ei ole selle kohta midagi täpsemat teada.¹⁷ P. Kaasikuu doktoritöös Nõukogude liidu sõjavangilaagrite kohta¹⁸ on toodud välja, et sõjavange rakendati Eesti aladel peamiselt Ida-Virumaa tööstusettevõtetes. Ka Tallinnas oli vangilaagreid.

Kõige rohkem tegevusvaldkondi Eestis asunud sõjavangide kinnipidamiskohtadest oli sõjavangilaagril nr 286, mis Punaarmee väeosade kannul 1944. aasta oktoobris Tallinnasse jõudis. Laagrivalitsus paiknes Tallinnas Aafrika tänaval, kus oli asunud endine Saksa vangilaager. Hiljem laines jaoskondade võrk üle Tallinna linna ja Harjumaa. Jaoskonnad töötasid Tallinnas taastamistöodel, ehitusel ja tööstuses.

---

¹⁵ R. Treufeldt, Peeter Suure sadam, uus sõjasadam Tallinnas, lk 108.

¹⁶ R. Nerman, K. Paulus, Põhja-Tallinn, lk 57-58.

¹⁷ Uwe Gnadenteich, Saksa sõjavangidel võis Paljassaares olla oma kabel. – Postimees, 6. X 2021, <https://leht.postimees.ee/7354407/saksa-sojavangidel-vois-paljassaares-olla-oma-kabel?fbclid=IwAR2ToNWt3-ZBw2AkdnoXh9q3mSPzitfrDMop9HIO41JkmsB7O4huXxJqCxO=> (vaadatud 08.V 2022).

¹⁸ Peeter Kaasik, Nõukogude liidu sõjavangipoliitika teise maailmasõja ajal ja sõjajärgsetel aastatel: sõjavangide kinnipidamissüsteem Eesti näitel ja hinnang sõjavangide kohtlemisele rahvusvahelise õiguse järgi. Dissertatsiooni, Tallinna Ülikool, Ajaloo instituut. Tallinn, 2012, lk 113, <https://www.yumpu.com/xx/document/read/5678721/tallinna-ulikool-humanitaarteaduste-dissertatsioonid-tal-linn-e-ait> (vaadatud 08. V 2022).

17. mai 1946 seisuga töötasid sõjavangilaagri nr 286 vangid NSV Liidu Merelaevanduse ministeeriumi ehitusorganisatsiooni *Glavmorstroj* ehitustel, Tallinna sadama ehitusel, Balti laevastiku laevaremonditehases ja veel paljudel teistel objektidel.¹⁹

Paljassaarest ei ole doktoritööst püsiva vangilaagri asupaigana välja toodud, kuid kuna tegu oli 1940-tel suures osas kinnise sõjaväe territooriumiga, on tõenäoline, et seal võidi ajutiselt hoida või sealtkaudu transportida ka sõjavange.

1950. aastatel rajati Paljassaare lõunaossa (Laevastiku kvartal) väikeelamurajoon ja 1960. aastatel rajati idarannikule uus sadam. 1970. aastatel liideti kalandusamet, Tallinna Traalibaas, Tallinna Külkhoone ja Tallinna Merekalasadam üheks ettevõtteks, mis sai nimeks Eesti Kalatööstus "Ookean" ja tegutses peamiselt Paljassaares. Ettevõttele kuulus suurem osa Eesti ookeanilaevadest. Juba 1987. aastal töötas ettevõttes 9400 inimest.

Paljassaare suuruselt teise ettevõtte AS Tallinna Vesi reoveepuhastis on toimunud positiivsed muutused. 1980. aastal võeti kasutusele seadmed mehaaniliseks veepuhastuseks, 1984. aastal mehaaniliseks, 1993. aastal bioloogiliseks puhastamiseks. Tehase laiendus ja rekonstrueerimine viidi lõpule 1998. aastal.²⁰

---

¹⁹ Peeter Kaasik, Nõukogude liidu sõjavangipoliitika teise maailmasõja ajal ja sõjajärgsetel aastatel: sõjavangide kinnipidamissüsteem Eesti näitel ja hinnang sõjavangide kohtlemisele rahvusvahelise õiguse järgi. Dissertatsiooni, Tallinna Ülikool, Ajaloo instituut. Tallinn, 2012, lk 113, <https://www.yumpu.com/xx/document/read/5678721/tallinna-ulikool-humanitaarteaduste-dissertatsioonid-tallinn-e-ait> (vaadatud 08. V 2022).

²⁰ R. Nerman, K. Paulus, Põhja-Tallinn, lk 57-58.

3. Oletatav Paljassaare kabel

6. Asukoha skeem. Autori tehtud, 09. I 2022.

Paljassaare jäätmejaama territooriumil (ill 6), aadressil Paljassaare põik 5 asub väike maja, mida nimetatakse tihti Paljassaare kabeliks (ill 7). Selle kõrval on Säästva Renoveerimise Infokeskuse (SRIK) vanade materjalide hoidla. Kui Riigi Kinnisvara AS müüs Kalaranna ford, hilisema Patarei vangla, pidi uue asukoha leidma Säästva Renoveerimise Infokeskuse (SRIK) vana materjalide ladu, mis varem asus Kalaranna tänava punastest tellistest majas.

MTÜ Säästva Renoveerimise Infokeskus SRIK on alates 2001. aastast tegelenud restaureerimise, säästva uuendamise ja roheehituse valdkonna teabetegevuste, koolituste ja projektidega.

Esialgu Eesti Muinsuskaitse Seltsi raames tegutsenud ja iseseisvalt tegevust jätkanud SRIK-i missiooniks on ajalooliste, traditsiooniliste, inim- ja keskkonnasõbralike hoonete ning nende koosluste (miljööalade) kaitse.

SRIK-i laiem eesmärk on edendada kultuuri ja jätkusuutlike elukeskkondade loomist ja hoidmist.

Uus kodu leiti sügaval Paljassaare prügila seest angaarist. Angaarist veidi kaugemal, koha kaugemas nurgas, asub väike lagunenud hoone, mis on väliselt väga sarnane sakraalehitisele.

7. Asukoha skeem. Autori tehtud, 09. I 2022.

See äratas SRIK-i juhatajas Tarmo Andre Elvistos suurt huvi. Kahjuks selgus, et üheski ametlikus dokumendis pole hoone kohta ridagi. Jäätmekogumisjaama haldab Tallinna Jäätmekeskus, seega on hoone ametlikult nende päralt. Omanik andis Elvistole vabad käed hoone kordategemiseks.

30. septembril 2021 korraldasid T. Elvisto ja A. Laane Paljassaares talgud hoone ümber võsa langetamiseks ja selle katusel kasvavate puude mahavõtmiseks (ill 8). Kavandataval kabeli taaselustamisel soovib SRIK rajada sinna pääsemiseks eraldi sissepääsu ka jäätmejaama ümbritsevasse piirdeaeda, millega Jäätmekeskus on nõustunud.

8. Paljassaare kabeli talgud. <https://www.facebook.com/groups/601971770808341> (vaadatud 09. I 2022).

3.1. Paljassaare kabeli ehitamise teooriad

Talguliste aktiivsust märkas valvur, kes ütles, et mäletab lapsepõlvest, kuidas selles majas elas üks vanem paar. «Olen 63-aastane ja mäletan, et minu lapsepõlves elasid siin memm ja taat. Me käisime nende juures õunaraksus,» rääkis valvur Postimehe ajakirjanikule.²¹

Ta ise on sündinud ja lapsepõlve veetnud kõrvalasavas kasarmus. Mehele meenus ka see, et hoones oli ahi. Tema korsten punnitab siiani katuse alt välja. Ja vanade magamistuba asus maja tornis. Valvur ei mäletanud, kas hoone kaaraknad neil sel ajal ees olid. Igatahes on aknad mingil ajal kinni pandud. Need on mõlemalt poolt kaetud laudadega ning isoleeritud õlitatud paberi ja saepuruga.

---

²¹ Uwe Gnadenteich, Saksa sõjavangidel võis Paljassaares olla oma kabel. – Postimees, 6. X 2021, <https://leht.postimees.ee/7354407/saksa-sojavangidel-vois-paljassaares-olla-oma-kabel?fbclid=IwAR2ToNWt3-ZBw2AkdnoXh9q3mSPzitfrDMop9HIO41JkmsB7Q4huXxJqCxQ=> (vaadatud 08.V 2022).

Valvur küsis hoone ajaloo kohta ka oma 84-aastaselt emalt, kes mäletas vaid, et seal elas vanem paar. Kumbki neist ei mäletanud, mis seal varem oli või mis hiljem hoones juhtus.²²

Ühele töölisele meenus, et tegu polnud lihtsa majaga, vaid kunstnik Garibaldi Pommeri töökojaga, kus ta elas. Sellest annab tunnistust ka oskamatult ehitatud ajutine teine korrus.

Mõned elanikud pakkusid, et see pole kabel, vaid piirivalvetorn. Esialgu oli neid kaks, teine on suhteliselt lähedal.

Arvatakse, et see on ka alajaam või sepikoda. Hoones pole aga sepikojast ühtegi jälge. Majas oleks põhimõtteliselt kunagi võinud asuda ajutine elektriyaam, kuid see pole ilmselt hoone algne funktsioon. Arhitektuursete katoliiklike juurtega sõjavangilaagri kabel on kõige populaarsem ja tõenäoliselt tegelikkusele kõige lähedasem teooria.

3.2 Ainult legendid

Teatavasti kuskil 1955.-56. arvati hoone eluruumide nimekirjast välja. See kuulutati ohtlikuks ja elamiskõlbmatuks, et sinna enam keegi ei pääseks. Sellest ajast on see ametlikult tühjana seisnud, kuid mäletatavasti elati seal aastakümneid hiljem. Hoone päritolu on aga esialgu varjatud saladustega. Elvisto on siin-seal ajaloolasi küsitlenud, aga seda ei tea keegi kindlalt. “Kunagi oli siin ilmselt kinnine nõukogude sõjaväe territoorium, kus hoiti Saksa sõjavange. Ametlikult olevat see ehitatud justkui sepikojaks, aga seda ta pole kohe kindlasti. Võibolla sõjavangid ehisasid sepikoja nime all kabeli. Hiljem olevat seal olnud mingi alajaam,” rääkis ajaloolane Robert Treufeldt.

Igal juhul püüab SRIK selles küsimuses selgust saada ja edaspidi Saksamaalt infot saada. “Kui see oleks ehitatud enne Teist maailmasõda, siis oleks ta tollastel plaanidel näha. Hiljem on siin olnud suletud territoorium ja hoonet ei ole sellepärast ühelgi kaardil ega plaanil,” arvas SRIKi juht.

---

²² Uwe Gnadenteich, Saksa sõjavangidel võis Paljassaares olla oma kabel. – Postimees, 6. X 2021, <https://leht.postimees.ee/7354407/saksa-sojavangidel-vois-paljassaares-olla-oma-kabel?fbclid=IwAR2ToNWt3-ZBw2AkdnoXh9q3mSPzitfrDMop9HI041JkmsB7Q4huXxJqCxQ=> (vaadatud 04. IV 2022).

Hoone ehitamiseks kasutatud tellised pärinevad arvatavasti iidsemast ajast. “Selles mõttes sobiks see hoone hästi näiteks ehitusliku taaskasutuse näidistesaaliks. See oleks siis justkui ehitusmaterjalide ringmajanduse esimene pühakoda,” rääkis Elvisto.

Treufeldt tõdes, et esialgu suurt midagi peale legendide hoone kohta teada polegi. «Hoone võis olla kasutusel nii alajaama kui sepikojana, aga ta pole selleks ehitatud. Alajaam ei tähenda ilmtingimata mingit meeletut kõrgepinget ja võimsaid seadmeid, nii et mingi kohaliku tarbija jaoks mõeldud alajaam võis seal olla küll,» rääkis Treufeldt.²³

“Legend on ka see, et seal oli sakslastest sõjavangide laager. Vene keeles oligi termin «zapadnõje natsionalnosti» ehk «lääne rahvad», kelle esindajad olid Saksa sõjaväes. Need, kes olid ette nähtud kunagi kuskile koju saata. Eestlased ei olnud selles mõttes lääne rahvad, kuna nende kodu oli siin. Sellepärast hoiti eestlastest vange sakslastest eraldi,» selgitas Treufeldt. Ta lisas, et Saksamaal tegutsevad endiste sõjavangide organisatsioonid, mis annavad välja ka mälestusraamatuid, kuid Tallinnas asuva laagri kohta on üsna raske midagi leida.

Treufeldt rõhutas, et Saksa sõjavangide kabeli lugu oli algselt hüpotees, mis vajab veel kinnitust. Kuid samal ajal ei saa seda välistada. “See, et sakslased nõukogude sõjavangilaagris endale kiriku ehitasid, oleks küll väga haruldane lugu. Aga see polnud Gulagi süsteemis võimatu. Kui Solženitsõnit lugeda, siis saab aru, et Gulagis oli kõik võimalik.”²⁴

---

²³ Uwe Gnadenteich, Saksa sõjavangidel võis Paljassaares olla oma kabel. – Postimees, 6. X 2021, <https://leht.postimees.ee/7354407/saksa-sojavangidel-vois-paljassaares-olla-oma-kabel?fbclid=IwAR2ToNWt3-ZBw2AkdnoXh9q3mSPzitfrDMop9HIO41JkmsB7Q4huXxJqCxQ=> (vaadatud 04. IV 2022).

²⁴ Uwe Gnadenteich, Saksa sõjavangidel võis Paljassaares olla oma kabel. – Postimees, 6. X 2021, <https://leht.postimees.ee/7354407/saksa-sojavangidel-vois-paljassaares-olla-oma-kabel?fbclid=IwAR2ToNWt3-ZBw2AkdnoXh9q3mSPzitfrDMop9HIO41JkmsB7Q4huXxJqCxQ=> (vaadatud 04. IV 2022).

4. Paljassaare kabel kui väärtuslik üksikobjekt

Kuigi hoone kohta on vähe teada, on see märgitud koostatavas Põhja-Tallinna üldplaneeringus väärtuslikuks üksikobjektiks (ill 9).

Põhja-Tallinna linnaosa üldplaneering

56	Tööstuse tn 66	TLPA	stalinistlik elamu
57	Kotzebue tn 12	TLPA	
58	Põhja puiestee 25	TLPA	
59	Kesk-Kalamaja tn 5	TLPA	Rikkaliku fassaadidekooriga historitsistlik puitelamu 20. saj algusest, ainuke säilinud hoone Kesk-Kalamaja tänava ajaloolisest hoonestusest
60	Telliskivi tn 60a/4	TLPA	Balti Raudtee Peatehaste hoone
61	Kopli tn 13/1	Põhja-Tallinna miljöoalade inventariseerimine	Meeruse kaluriküla elamu 20. sajandi algusest
62	Kopli tn 5		Otto
63	Kopli tn 5		Otto
64	Paljassaare põik 5	TLPA	II MS järgne vangilaagri kabel

9. Põhja-Tallinna linnaosa üldplaneering, 2020. Tallinna Linnaplaneerimise Amet, lk 140.

T. Talk on kirjutanud, et “planeeringus väärtuslikuks üksikobjektiks nimetamist võiks võtta kui osutust, et tegu on arhitektuurse väärtusega, mida ei hävitataks teadmatuses ning millele määratakse konkreetsed tingimused ehitusloa või projekteerimistingimuste väljastamisel.”

2015. aastal kehtima hakanud planeerimisseadusesse lisandus lisaks miljööväärtuslikele aladele uus mõiste: väärtuslikud üksikobjektid. Varem toodi mõnes planeeringus esiplaanile omapärased pisikesed miljöövööndid, mis ei sobinud hästi miljöoala - tervikliku keskkonna - definitsiooniga. Üheks põhjuseks, miks väärtusliku üksikobjekti mõiste on vajalik, on nn ühemaja-miljöoalade praktika seadustamine, andes sellele mõiste ja õigusliku põhjenduse.

Mida saab teha minimiljöoalal ja mida mitte, on samamoodi kohaliku omavalitsuse otsus kui suurtel miljöoaladel. Üldjuhul saab väärtuslikku üksikobjekti käsitleda umbes

samamoodi kui väärtuslikke hooneid, sest oma olemuselt peavad need kuuluma vähemalt samasse väärtusklassi.²⁵

Vastavalt Põhja-Tallinna üldplaneeringule käsitletakse Põhja-Tallinna linnaosa piirides, väljaspool miljööväärtuslikke hoonestusalasid paiknevaid väärtuslikke hooneid väärtuslike üksikobjektidena (lähtudes planeerimisseaduse § 75 lõike 1 punktis 16 toodud võimalusest määrata üldplaneeringus lisaks miljööväärtuslikele aladele ka väärtuslikud üksikobjektid). Need hooned tuleb säilitada ja neile laienevad miljööväärtuslike hoonestusalade kaitse- ja kasutamistingimused.²⁶

Tallinna üldplaneeringuga (2001) määrati Põhja-Tallinna esimesed miljööväärtuslikud hoonestusalad Kalamaja ja Pelgulinna asumitesse. Kelmiküla käsitleti Kassisaba miljööväärtusliku hoonestusala osana. Laevastiku tänava kvartal määrati miljööalaks Paljassaare ja Russalka vahelise ranna-ala üldplaneeringuga. Lisaks nimetatud piirkondadele on plaanis Põhja-Tallinna üldplaneeringuga kolm uut miljööväärtuslikku hoonestusala: Pelguranna, Sirbi ja Kopli-Niidi.

Väljaspool miljööväärtuslikke hoonestusalasid paiknevaid väärtuslikuks ja väga väärtuslikuks hinnatud hooneid käsitletakse väärtuslike üksikobjektidena, need tuleb säilitada ning neile laienevad miljööväärtuslike hoonestusalade kaitse- ja kasutamistingimused.²⁷ Nendeks on muuhulgas järgmised nõuded:

- Väga väärtuslikel, väärtuslikel ja miljööväärtuslikel hoonetel säilitada hoone mahud, fassaadijaotus ja räästajoon.

---

²⁵ Triin Talk, Väärtuslikud üksikobjektid miks ja milleks. – Eesti Arhitektuuri ajakiri, IV 2019, <https://ajakirimaja.ee/triin-talk-vaartuslikud-uksikobjektid-mis-ja-milleks/> (vaadatud 28. XI 2021).

²⁶ Põhja-Tallinna linnaosa üldplaneering, 2020. – Tallinna Linnaplaneerimise Amet, <https://www.tallinn.ee/est/ehitus/Pohja-Tallinna-linnaosa-uldplaneering> (vaadatud 28. XI 2021).

²⁷ Põhja-Tallinna linnaosa üldplaneering, 2020. – Tallinna Linnaplaneerimise Amet, <https://www.tallinn.ee/est/ehitus/Pohja-Tallinna-linnaosa-uldplaneering> (vaadatud 15. IV 2022).

- Hoone algupärane arhitektuurne välisilme säilitada või taastada detailideni, lähtudes algupärastest detailidest, hoone tüpoloogias, arhiivandmetest, sama arhitekti ning ajastu analoogidest.
- Hoonetel tuleb säilitada, vajadusel taastada hoonetüübile iseloomulik katusekattematerjal ja räästalahendus, algne voodrilaud või krohvitüüp, dekoratiivsed detailid, algupärased avatäited, varikatused, sademeveesüsteemid jms detailid. Uuendamise vajaduse korral tuleb vastavad detailid teha samast materjalist, samade mõõtude, profiilide, kujundusega ja viimistlusega. Laudis ja vooderdusdetailid peavad olema hõõveldatud välispinnaga.
- Hoonete välisviimistluses on keelatud kasutada miljöölale ebatüüpilisi ja imiteerivaid materjale näiteks: plekist ja plastist välisviimistlust, sünteetilisi krohvitüüpe, plastaknaid, metalluksi, katusekiviimitatsiooniga ja ebatraditsioonilise profiiliga katuseplekki (trapetsprofiil vms), rullkatet (välja arvatud lamekatuse korral), kärjekujulist ruberoidkatet, tsementkiudplaate, traditsioonilist viimistlust imiteerivaid fassaadikatteplaate jne.
- Väga väärtuslikel, väärtuslikel ja miljööväärtuslikel hoonetel säilitada hoone mahuline liigendus, fassaadijaotus, räästajoon ja katusetüüp.
- Katusekorruse võib välja ehitada olemasolevas mahus. Erandkorras on lubatud katuseharja tõstmine, mille võimalikkuse ja ulatuse üle otsustatakse hoone vaadeldavusest, arhitektuursest eripärast, katusekaldest ja kõrvalseisvatest hoonetest lähtuvalt.
- Rikkalikult või eripäraselt dekoreeritud fassaadide väljastpoolt soojustamine ei ole lubatud. Hoonete väljast soojustamisel peab säilima sokli, tulemüüride, kivitrepikoja, räästa ja teiste arhitektuursete detailide iseloomulik eenduvus.
- Aknad ja välisuksed on lubatud puidust, hoonega sobiva paigutuse, suuruse, kujunduse, jaotuse, profiilide ja avanemissuundadega. Viimistlemisel kasutada traditsioonilisi katvaid värve: krohvipindadel lubi- või silikaatvärve, puitpindadel eelistada traditsioonilisi õlipõhiseid värvitüüpe. Soovitavalt selgitada välja ehitise algupärane värvilahendus värvisondaaži põhjal.²⁸

---

²⁸ Põhja-Tallinna linnaosa üldplaneering, 2020. – Tallinna Linnaplaneerimise Amet, <https://www.tallinn.ee/est/ehitus/Pohja-Tallinna-linnaosa-uldplaneering> (vaadatud 08.V 2021).

Sisuliselt on miljööladele ja seega ka väärtuslikele üksikobjektidele antud nõuded võrreldavad riiklike mälestistega, kõiki neid nõudeid kasutatakse üldiselt ka mälestiste ja muinsuskaitsealade puhul. Peamise erinevusena võib välja tuua, et miljööala ning väärtusliku üksikobjekti puhul on vastavalt Põhja-Tallinna üldplaneeringule “hoonetes säilinud arhitektuurselt väärtuslikud ajaloolised interjööridetailid ja elemendid ning ehituskonstruksioonid soovitatav dokumenteerida, säilitada ja eksponeerida,” mälestiste puhul on interjööridetailide ja -konstruktsioonide säilitamine üldiselt kohustuslik, mitte soovituslik.

Üksikobjekti kontekstis paistavad üldplaneeringus antud kaitse- ja kasutustingimused olema piisavad, kuid lisama peaks ka uuringute ja väärtuslike detailide-tarindite kaardistamise nõude enne projekteerimist. Eriti nendes olukordades, kus üksikobjektidel puudub täielik ajalooline info, on seetõttu restaureerijal kohustus täielikult ja põhjalikult pühenduda uuringutele, kuna sel juhul on igasugune info ülimalt väärtuslik ja võib sisaldada mõningaid lisaandmeid.

5. Kabeli kirjeldus ja seisukorra hinnang

Hoone seinad on ehitatud punastest telliskividest ja väljast krohvitud, sellel on puidust katus. Tänapäeval on katuse lagunemine suurim kahjustus ja selle progresseerumine vajab sekkumist. Hoone avatäited ei ole säilinud, alles on vaid osade avade lengid. Hoone katus ja pinnase kalded vajavad sekkumist.

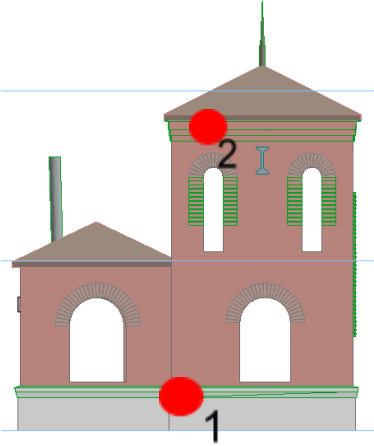

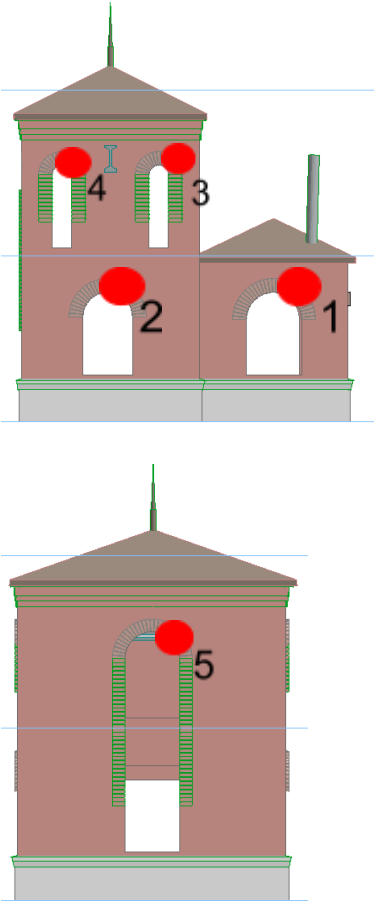

Hoone koosneb kahest erineva kõrgusega mahust. Sissepääs on madalama mahu otsast. Kabelit kaunistavad ümarkaarsed aknaavad ja karniisid. Kabelis on omatehtud kahekorruseline konstruktsioon, st hoonesse on lisatud puidust vahelagi, mida seal algselt ilmselt ei olnud.

Välisseinad	
Kirjeldus	Seintel on karniisid, sokkel ja akende sillused. Soklil on sokliplekk ja tundub, et lisaks punastele tellisele on karniisinurkades kasutatud ka suuremaid paekive.
Kahjustused	Hoone telliskividel ja krohvil on niiskuskahjustused. Paljudes kohtades on näha purunemist. Krohv peaaegu ära kadunud.
Seisukorra hinnang	Välisseinade seisukord on mitterahuldav, krohv ja mõned lagunenuid telliskivid vajavad uuendamist.
Fotod	

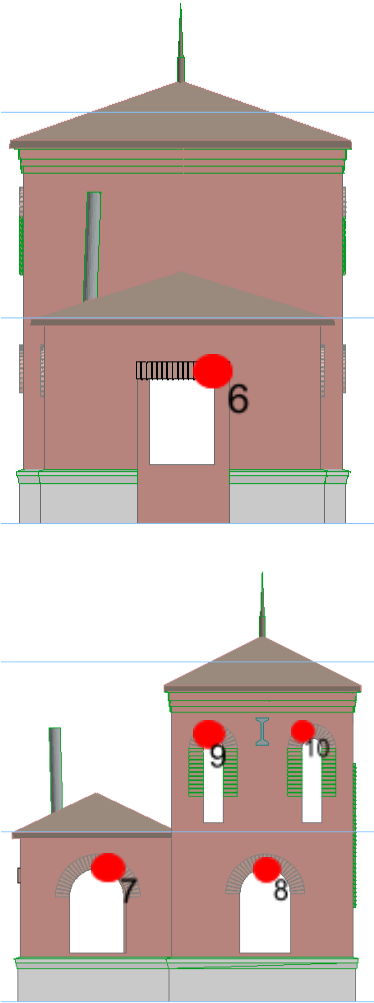

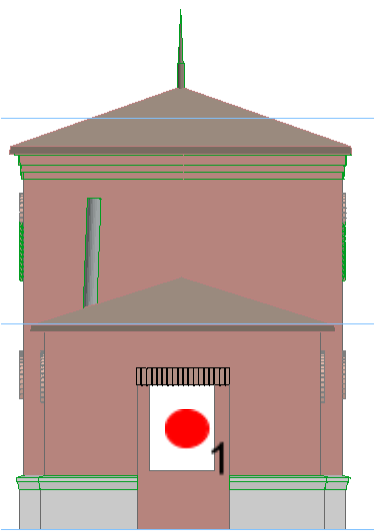

Avatäited	
Kirjeldus	Uks ja aknad puuduvad. Mõningates avatäidetes on puidust lengid ja mõned hinged.
Kahjustused	Säilinud avatäidete puitosad on niiskuskahjustustega.
Seisukorra hinnang	Avatäidete hinnanguks paneksin mitterahuldava, sest nii uks kui ka aknad puuduvad.
Fotod	

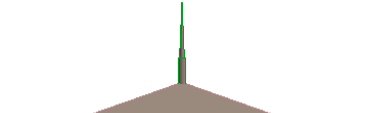

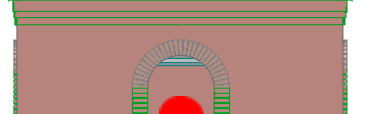

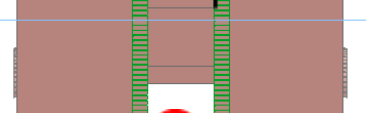
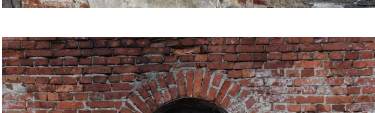
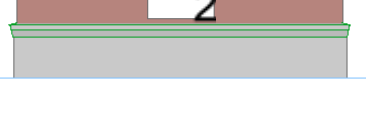

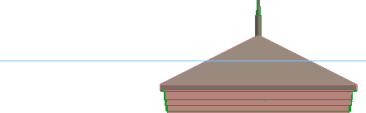

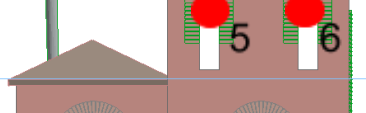

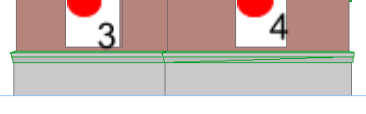

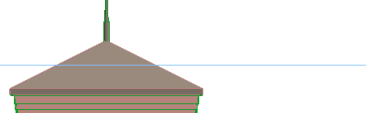

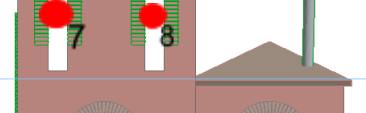

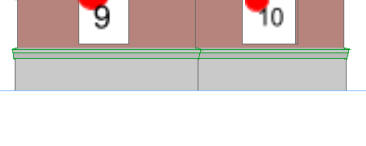
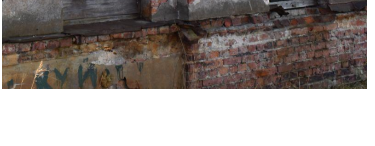
Katus	
Kirjeldus	Katuse nähtavad laudad on aluslaudis. Lisaks kõrgema mahu katuse tipus on dekoratiivne puidust varras ja madalamast katusest ulatub välja metallist korsten.
Kahjustused	Katus on raskelt lagunenud ilmastiku ja aja tõttu.
Seisukorra hinnang	Katuse seisukord on kriitiline.
Fotod	

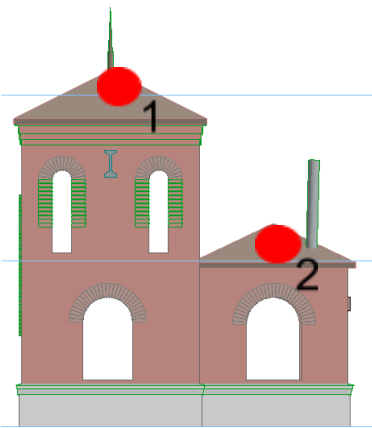

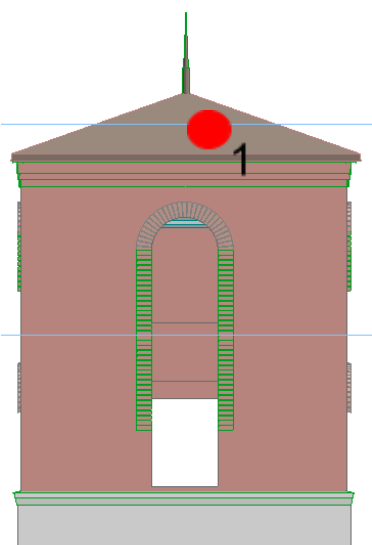

6. Kabeli väärtuslikud detailid

Detaili jrk nr, nimi	Asukoht	Foto
<p>1. Profiil nr 1</p> <p>2. Profiil nr 2</p>		
<p>3. Ümarkaarsillus nr 1</p> <p>4. Ümarkaarsillus nr 2</p> <p>5. Ümarkaarsillus nr 3</p> <p>6. Kaarsillus nr 4</p> <p>7. Ümarkaarsillus nr 5</p> <p>8. Ümarkaarsillus nr 6</p> <p>9. Ümarkaarsillus nr 7</p>		

<p>10. Ümarkaarsillus nr 8</p> <p>11. Ümarkaarsillus nr 9</p> <p>12. Ümarkaarsillus nr 10</p>		
<p>13. Ukseava nr 1</p>		

14. Aknaava nr 1		
15. Aknaava nr 2		
16. Aknaava nr 3		
17. Aknaava nr 4		
18. Aknaava nr 5		
19. Aknaava nr 6		
20. Aknaava nr 7		
21. Aknaava nr 8		
22. Aknaava nr 9		
23. Aknaava nr 10		

<p>24. Katuse kaju nr 1</p> <p>25. Katuse kaju nr 2</p>		
<p>26. Dekoratiivne lipuvarras nr 1</p>		

Kuigi hoone on aastakümneid hooldamata seisnud, on siiski säilinud mitmeid väärtuslikke tarindeid ja detaile, mis vajavad säilitamist. Nende üksahaaval välja toomine ja joonistel näitamine annab olulise sisendi ajaloolise hoone projekteerimiseks ning võiks keerukamatel juhtudel olla nõutav ka väärtuslike üksikobjektide puhul.

7. Uuringute aruanne

7.1 Uuringute eesmärk

Uuringute eesmärgiks on objekti fassaadi viimistlemiseks kasutatud materjalide dokumenteerimine. Uurimisobjekti kohta seni edasiantava teabe hulk on väike. Eesmärk on ajaloolise objekti uuringud läbi viia ning saadud andmeid kasutada lõputöö kirjutamisel. Lähemas tulevikus kuulub ehitise restaureerimisele ning hooldamise ja korrastamisega seotud tööde hulgas on oluline koht objektil läbiviidud uuringutel. Seotud tööde juures on oluline lähtuda algse materjalikasutuse säilitamisest, uuringute tulemused annavad selleks olulise aluse.

7.2 Proovide võtmine ja prepareerimine

Proovide uurimiseks oli valitud kolm ehitismaterjali (aknaleng ehk puit, telliskivi ja sisekrohv). Proovid valiti sellepärast, et need on kabeli peamised ehitismaterjalid. Nende võtmiseks kasutati skalpelli ja juba olemasolevaid tükke.

Kuna alguses proovid olid märjad, siis oli vajalik neid kuivatada. Kuivatamiseks kasutati mikrolaineahju. Seejärel proovid valati akrüülvaiku vormidesse, et edaspidi neid saaks lihvida ja mugavalt mikroskoobi all uurida. Kuid tööde käigus selgus, et lihvimist ei olnud tarvis ning proovid sai lõigatud ja vaadatud mikroskoopide all.

7.3 Kasutatud uurimismeetodid

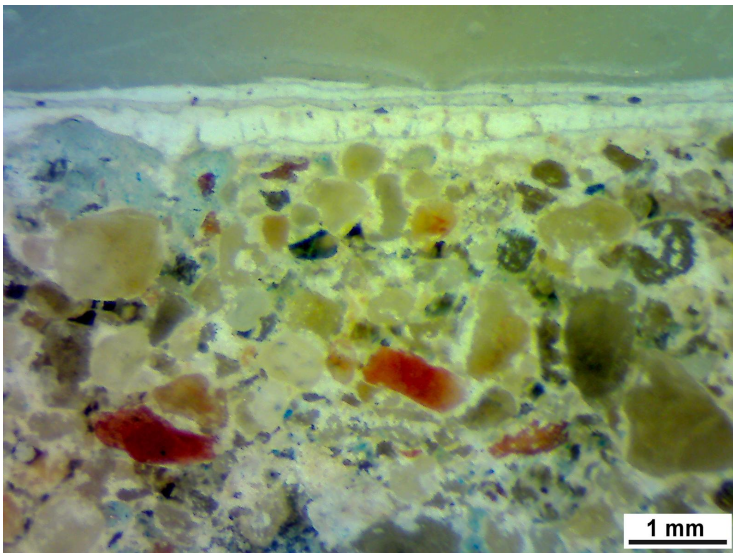
Kasutatud uurimismeetoditeks olid ristlihvide mikroskoobi alt üles vaatamine x0.5, x1, x2 ja x4 suuruste all ning skaneeriv elektronmikroskoopia (SEM) ja energiat hajutav röntgenspektroskoopia (EDS), mis võimaldasid proovide pindade sihipärast analüüsi. Neid meetodeid kasutatakse laialdaselt materjali pinna analüüsiks, toote rikke uurimiseks, pöördprojekteerimiseks, saastumise tuvastamiseks, jooteühenduste analüüsiks ja muuks.

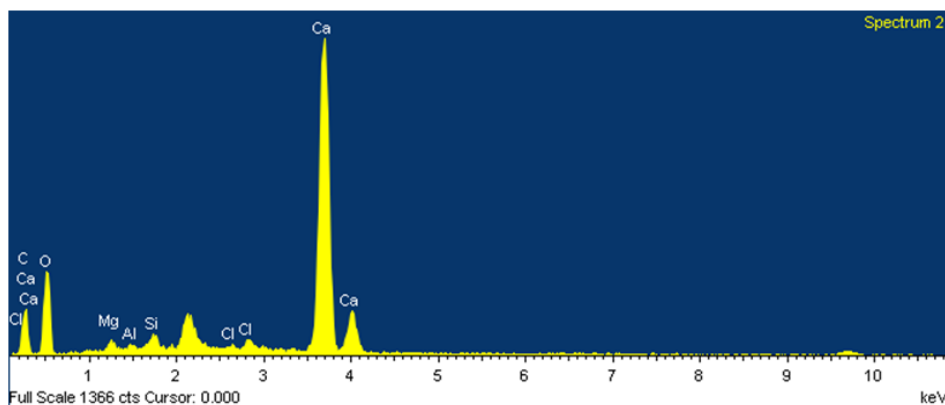
7.4 Uuringute tulemused

- **Krohv**

Sai teada, et krohvi (ill 10) alumise ja pealmise kattedihi koostiselemendid on Ca ja O (ill 11), mis viitab sellele, et tegu on kaltsiumkarbonaadiga, mis on lubjakivi keemiline koostis ning lubikrohvi sideaine. Kaltsiumkarbonaat on tundlik hapete suhtes, seepärast happevihmad kahjustavad pikkamööda paekivist kui ka marmorist ehitisi ja skulptuure. Lubjakivi on tööstuses tähtis, sest sellest valmistatakse mitmesuguseid tarbe- ja dekoratiivesemeid (nt küünlajalad vaasid jms) ja seda kasutatakse ka mitmesuguste ehitusmaterjalide koostisena (lubimört, krohv). Lubjakivi on lähteaineks lubja tootmisel.

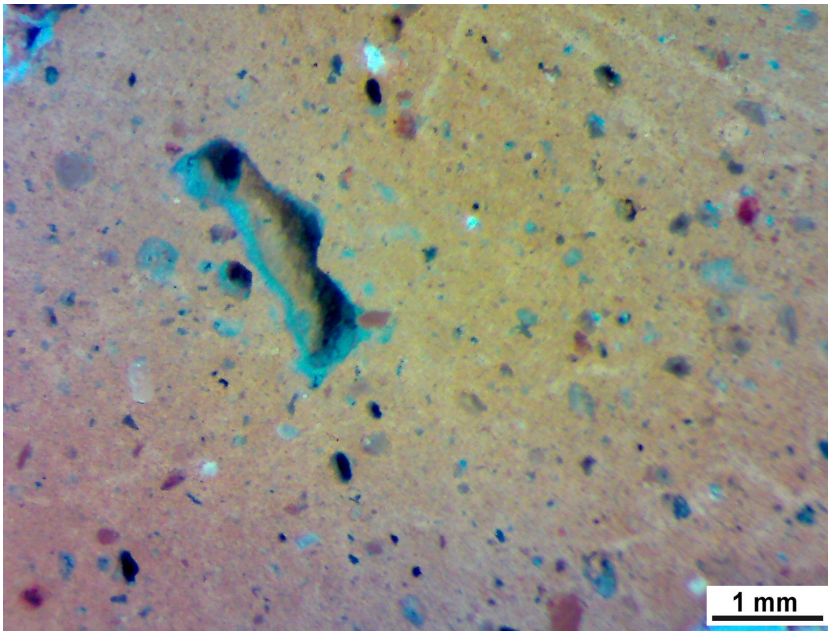
10. Krohvi ristlihvi mikroskoobi all vaatamine. Suurendatud 10x.

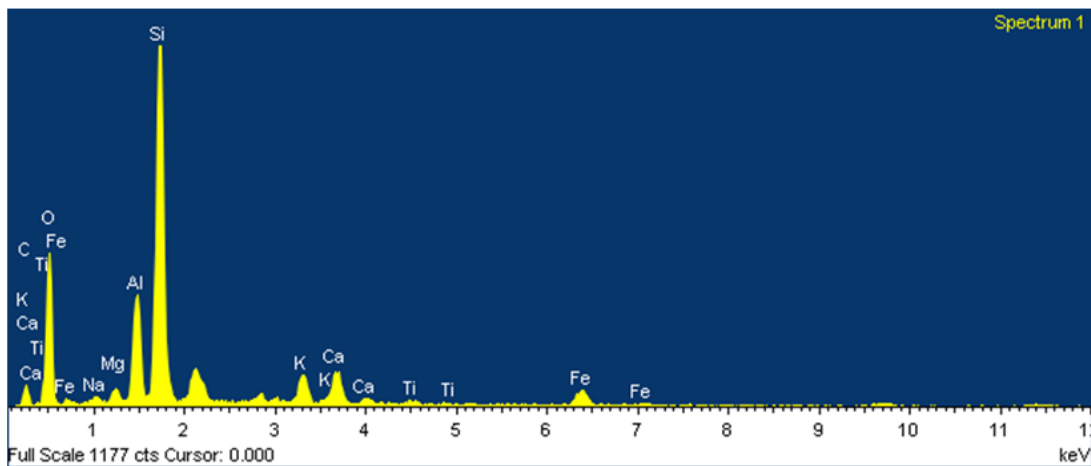
11. Krohvi röntgenspektroskoopia tulemus.

- **Telliskivi**

Tellise ristlihvis (ill 12) sai teada, et see koosneb peamiselt savist. Ristlihvi liivatera koostiselemendiks on Si ja O (räni ja hapnik) (ill 13). Savitellis on päikese käes kuivatatud või ahjus põletatud, tavaliselt risttahukakujuline savist tellis. Ränidioksiidi kasutatakse ränidioksiidi tulekindlate materjalide tootmisel, räni on peaaegu kõigi maa kivimite põhikomponent.

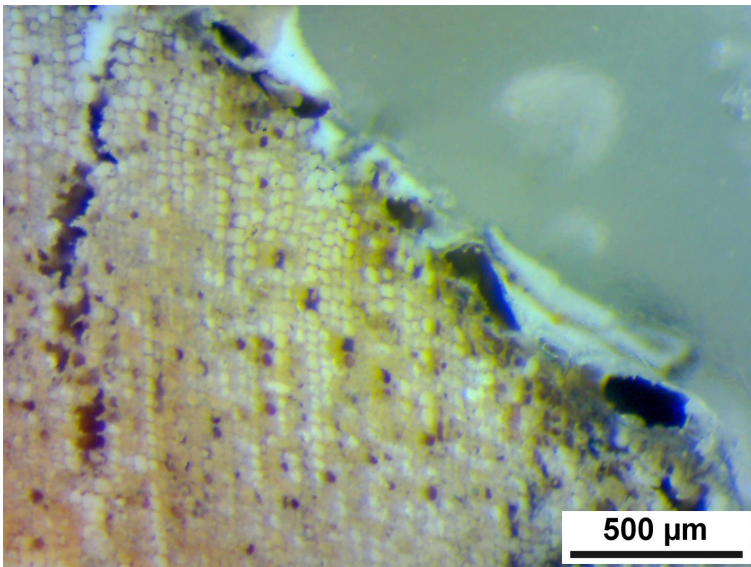
12. Telliskivi ristlihvi mikroskoobi all vaatamine. Suurendatud 10x.

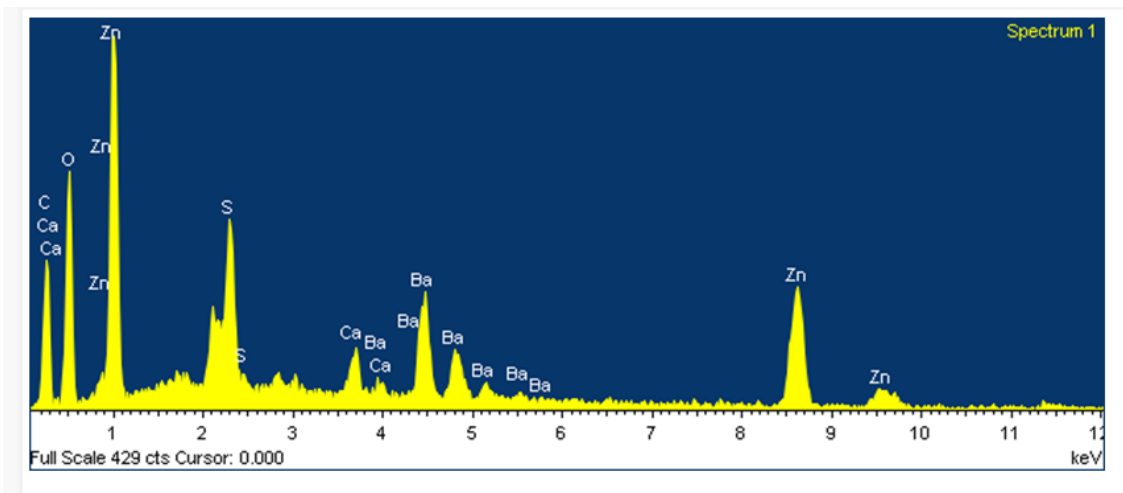
13. Telliskivi röntgenspektroskoopia tulemus.

- **Puit**

Ristlõige vaatlemisel mikroskoobi all (ill 14) ilmnes, et tegemist on okaspuuga. Puidu värvi pealmise ja alumise kihi koostise põhielemendid on Ba, Zn ja O (baarium, tsink ja hapnik) (ill 15). Need elemendid viitavad lipotoonile, mis on kasutatav valge pigment. Hea kattevõimega mittemürgine säravvalge pigment. Väävlisisalduse tõttu litopoon hallineb valguse toimetel, tumendades temaga segatud värve.

14. Puidu ristliivi mikroskoobi all vaatamine. Suurendatud 5x.

15. Puidu röntgenspektroskoopia tulemus.

8. Paljassaare kabeli restaureerimiskontseptsioon

Ajalooliste objektide taastamise projektide väljatöötamine peaks toimuma projekteerimisorganisatsioonides, kes suudavad selle probleemi terviklikult lahendada, see tähendab maastiku, arhitektuuri ja inseneri seisukohast. Kõiki kolme suurt sektsiooni peaks juhtima vastava profiili spetsialist. Antud juhul on keskendunud arhitektuursele lahendusele, maastikuarhitektuuri ja insenertehniliste lahenduste väljatöötamiseks vajalik pädevus puudus.

Ajaloolise arhitektuuri objektide restaureerimisega alustades on vaja eelkõige selgelt mõista selle otstarvet ja kasutust lähitulevikus ja tulevikus. Reeglina määrab selle projekteerimisülesanne. Kuid kui seda mingil põhjusel ei määrata, peab autor alustama tööd objekti eeldatava eesmärgi tuvastamisega, kuna sellest sõltub kogu edasise töö suund.

Kõik restaureeritavad ajaloolised objektid võib jagada kahte põhikategooriasse: muuseumiotstarbelised objektid ja mingiks muuks, kaasaegseks kasutuseks kohandatud objektid.

Antud objekti lahenduseks võib olla selle kohandamine tänapäevaseks kasutuseks. Kuid esmalt tasub objekti seisukorda silmas pidades tähelepanu pöörata konstruktsioonelementide tugevdamisele.

Hoonete puhul, millel on peale kasutusväärtuse ka arhitektuuri-ajalooline väärtus, on tähtsaks ülesandeks ka selle säilitamine ning võimalusel taastada arhitektuuriteose terviklik ilme.

8.1. Paljassaare kabeli katuse restaureerimisprojekti ettepanek

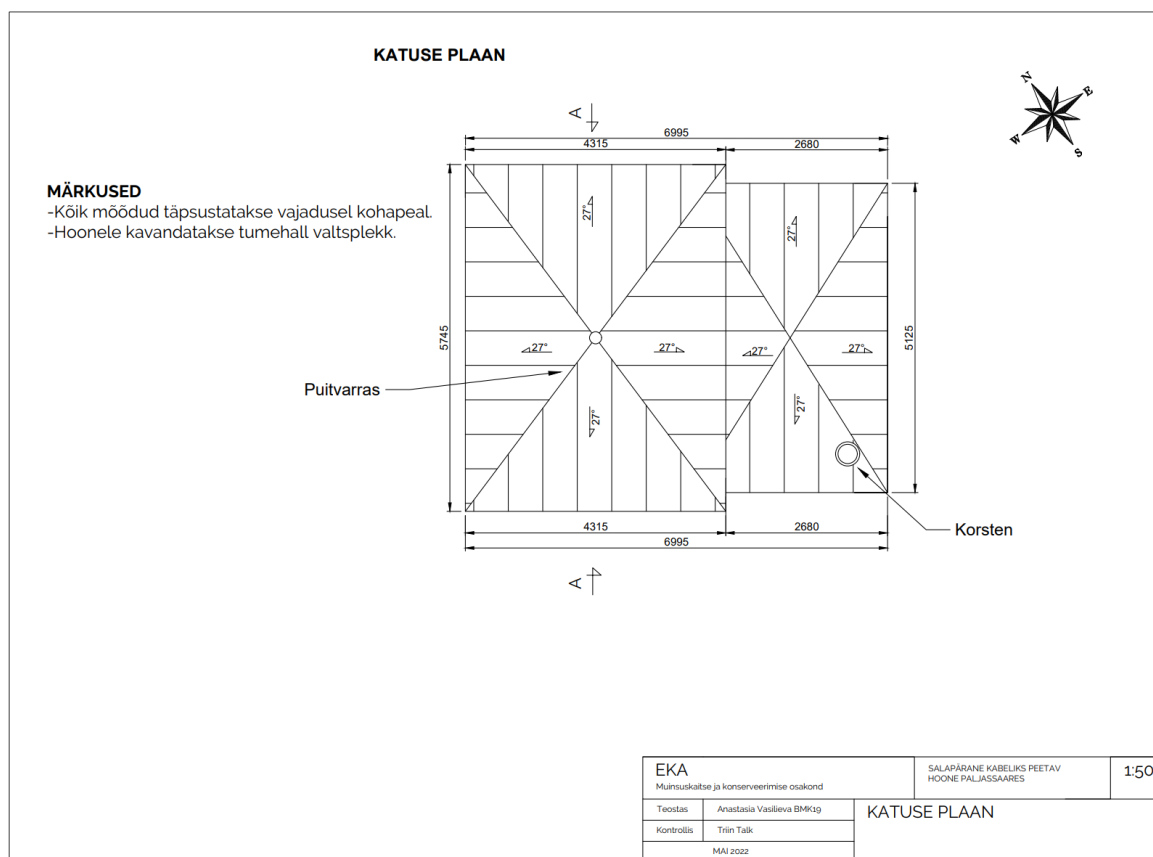
Kuna omanikul puuduvad praegu selged soovid, mis sellest Paljassaares asuvast salapärasest hoonest tulevikus saada võib, saab autor pakkuda eelkõige konserveeriva lahenduse, et hoone säiliks, kuni leiab oma otstarbe ja ei lagune aja tõttu (ill 16).

16. ArchiCAD 25 mudeli render. Eeldatav hoone välisilme pärast hooldustöid ja katuse paigaldamist.

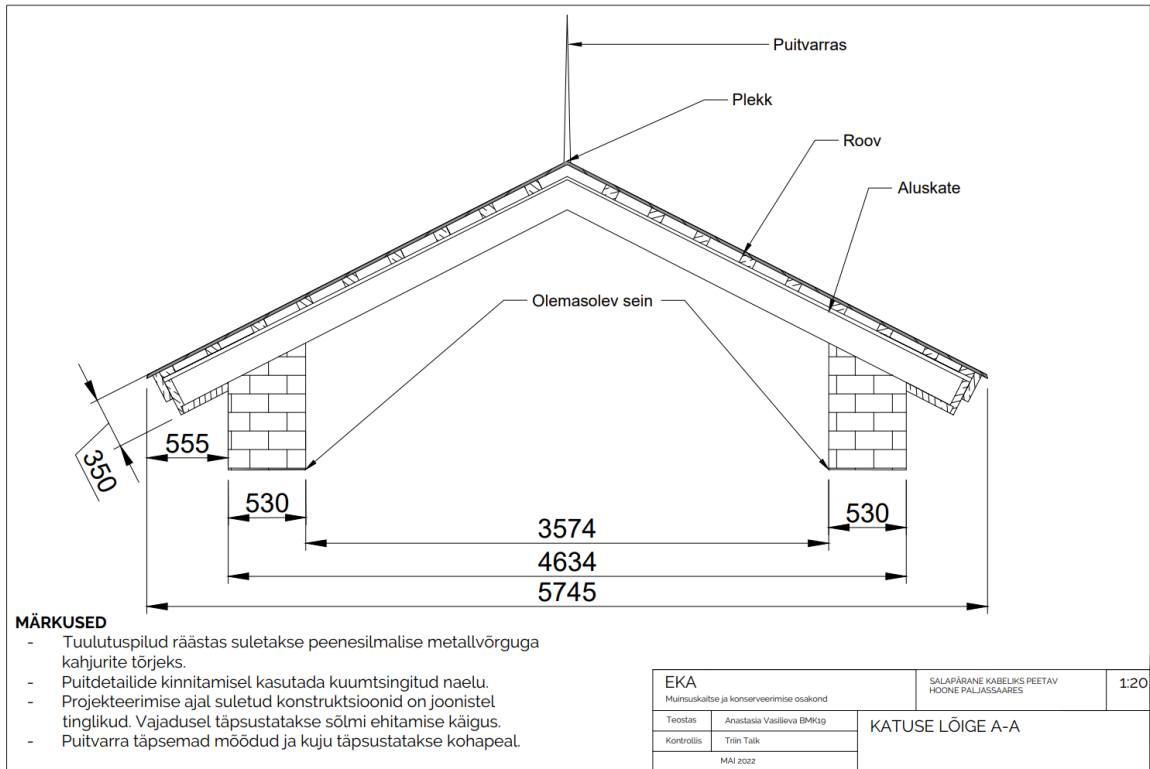
Selles projektis tehti ajutise katte lahendus (joonised 17-18). Eesmärk on katus võimalikult kiiresti renoveerida, et vältida objekti lagunemist. Katusekattematerjaliks pakuks valtsplekki. Valtsmetall on väga pika ajalooga katusematerjal, mis on tänaseni hinnatud tänu oma töökindlusele ja vastupidavusele. Eestis paigaldatakse peamiselt tsingitud valtsplekk-katused, mille keskmine kasutusiga on 50–80 aastat ja hea hooldamise korral kuni 100 aastat. Katuse vastupidavuse tagavad paljud tegurid: kvaliteetne materjal, läbimõeldud ehitusetapid, korralik paigaldus, tugeva aluskonstruktsiooni ehitus ning regulaarne hooldus. Lisaks headele oskustele on selliseks tööks vaja ka ilumeelt. Valtsplekist katuseid saab paigaldada väikese kaldega katustele.

Esimeses ehituse etapis katus ja seinad tugevdatakse nii palju, et katus kannaks. Seejärel, teises etapis on seinte vuukimine, purunenud telliste vahetamine ja krohvimine. Samuti avatäidete paigaldamine, samas tuulutus peaks ka jääma (ill 19-20).

17. AutoCAD 2022 joonis. Katuse plaan.

18. AutoCAD 2022 joonis. Katuse lõige.

19. ArchiCAD 25 mudeli render läbi Enscape'i. Eeldatav hoone välisilme pärast restaureerimist.

20. ArchiCAD 25 mudeli render läbi Enscape'i. Eeldatav hoone siseilme pärast restaureerimist.

9. Visualisatsioon

Hoone dokumenteerimisel ja restaureerimisprojekti koostamisel testiti erinevaid 3D-tehnoloogiaid, et näidata nende võimalusi ajaloolise hoone seisukorra kaardistamisel ja projekteerimisel. Olemasoleva olukorra fikseerimiseks oli kõige efektiivsem fotogrammeetria, uue lahenduse projekteerimisel BIM-mudel. Mudeli loomiseks saab kasutada Archicad tarkvara, kuid sellega tehtud visualisatsioonid ei ole kõige esteetilisemad. Ilusama visualisatsiooni saamiseks saab kasutada renderdamist läbi mõne spetsiaalselt 3D jooniste renderdamiseks mõeldud programmi, nt Enscape.

9.1 Fotogrammeetria

Fotogrammeetria on 3D-mudelite loomise protsess sama objekti mitmest pildist, mis on pildistatud erinevate nurkade alt. Kuigi see tehnika pole üldse uus, on seda laialdaselt kasutatud põhiliselt kartograafias ja mõõdistustes. See sai populaarsemaks tänu oma taskukohasusele arvutite kasvava võimsuse tõttu.

Töö käigus oli kasutatud Agisoft Metashape Standard tarkvara, et objekti hetkeolukorda fikseerida (ill 21-24).

21. Agisoft Metashape Standard fotogrammeetria 3D mudel. Objekti hetkeolukord.

22. Agisoft Metashape Standard fotogrammeetria 3D mudel. Objekti hetkeolukord.

23. Agisoft Metashape Standard fotogrammeetria 3D mudel. Objekti hetkeolukord.

24. Agisoft Metashape Standard fotogrammeetria 3D mudel. Objekti hetkeolukord.

9.2 BIM mudel

Mudel loodi programmiga ARCHICAD 25. Modelleerimine toimus käsitsi kasutades kohapeal võetud mõõte, ning modelleerimis renderdus toimus ArchiCAD 25 sisemise tööriistaga ja Enscape tarkvara abil.

Esimene visualisatsioon (ill 25-29) näitab eeldatud hoone pärast esmaseid korrastamistöid ja katuse paigaldamist, ning teisega proovis autor näidata, milline võiks hoone välja näha peale katuse, avatäidete ja fassaadide terviklikku restaureerimist (ill 30-35). Geomeetiline mudel loodi ArchiCAD 25 abil. Modelleerimine toimus käsitsi.

25. ArchiCAD 25 mudeli render.
Eeldatav hoone välisilme pärast hooldustöid ja katuse paigaldamist.

26. ArchiCAD 25 mudeli render.
Eeldatav hoone välisilme pärast hooldustöid ja katuse paigaldamist.

27. ArchiCAD 25 mudeli render.
Eeldatav hoone välisilme pärast hooldustöid ja
katuse paigaldamist.

28. ArchiCAD 25 mudeli render.
Eeldatav hoone välisilme pärast hooldustöid ja
katuse paigaldamist.

29. ArchiCAD 25 mudeli render. Eeldatav hoone välisilme pärast hooldustöid ja katuse paigaldamist.

30. ArchiCAD 25 mudeli render läbi Enscape'i. Eeldatav hoone välisilme pärast restaureerimist.

31. ArchiCAD 25 mudeli render läbi Enscape'i. Eeldatav hoone välisilme pärast restaureerimist.

32. ArchiCAD 25 mudeli render läbi Enscape'i. Eeldatav hoone välisilme pärast restaureerimist.

33. ArchiCAD 25 mudeli render läbi Enscape'i. Eeldatav hoone välisilme pärast restaureerimist.

34. ArchiCAD 25 mudeli render läbi Enscape'i. Eeldatav hoone siseilme pärast restaureerimist.

35. ArchiCAD 25 mudeli render läbi Enscape'i. Eeldatav hoone siseilme pärast restaureerimist.

Nii nagu mälestistel, on ka väärtusliku üksikobjekti puhul samad väljakutsed. Näiteks Paljassaare kabeli puhul sai kasutatud samu põhimõtteid nagu riikliku kaitse all olevate hoonete puhul: esmajärjekorras on oluline olukorra stabiliseerimine, et hoone ei häviks ning seejärel põhjalikum restaureerimine arvestades uue funktsiooni vajadusi.

Käesolevas projektis on funktsioon jäetud lahtiseks (hoone on visualiseeritud tühjana), et anda omanikule ja valdajale võimalus hakata võimalike kasutuste üle ise mõtlema. Visualisatsioonid näitavad, et hoone oleks korrastatuna väga atraktiivne ja kasutatav paljudes võimalikes funktsioonides. Näiteks taaskasutuskeskuse näitusesaal või miks mitte ka väike elamu või pühamu.

KOKKUVÕTTE

Bakalaureusetöö käsitleb kabeliks peetavat telliskivihoonet Paljassaares. Oluliseks probleemiks töö koostamisel oli korralike arhiividokumentide ja uurimisobjekti puudutavate ajalooliste andmete puudumine. Kahjuks jäi objekti ajalooline taust täielikult avalikustamata, keskenduti hoone materjaliuuringutele, väärtuste kaardistamisele ja restaureerimisprojekti koostamisele. Hoone valdaja (Säästva renoveerimise infokeskus, SRIK) plaanib hoone ajalugu Saksa mäluorganisatsioonide kaudu tulevikus edasi uurida. Esimeseks ülesandeks on aga hoone säilimise tagamine, et tulevikus oleks, mida uurida ja taaskasutusse võtta.

Kuigi hoone kohta on vähe teada, on see märgitud koostatavas Põhja-Tallinna üldplaneeringus väärtuslikuks üksikobjektiks. Lisaks riigi kaitse all olevatele mälestistele on arhitektuuripärandi kaitse Eestis laienenud ka miljööladele ning alates 2015. aastast ka väärtuslikele üksikobjektidele, mida püütakse säilitada läbi planeeringute. Väärtuslikud üksikobjektid on suhteliselt uus nähtus Eesti planeerimispraktikas ja nendega käitumise juhiseid ei ole.

Üksikobjekti kontekstis kaitse- ja kasutustingimused paistavad olema piisavad. Lisada tuleks uuringute ja väärtuslike detailide-tarindite kaardistamise nõue enne projekteerimist. Eriti nendes olukordades, kus üksikobjektidel puudub täielik ajalooline info, on seetõttu restaureerijal kohustus täielikult ja põhjalikult pühenduda uuringutele, kuna sel juhul on igasugune info ülimalt väärtuslik ja võib sisaldada mõningaid lisaandmeid.

Uurimismeetodina kasutati juhtumiuuringut ehk vaadeldi põhjalikult ühte väärtuslikku üksikobjekti - nn Paljassaare kabelit. Lisaks oli tehtud proovide uuringud, mille eesmärgiks oli objekti fassaadi viimistlemiseks kasutatud materjalide dokumenteerimine. Proovide uurimiseks oli valitud kolm ehitusmaterjali (aknaleng ehk puit, telliskivi ja sisekrohv).

Tehnoloogilise progressi ajastu, ehituse enneolematu tempo ja ulatus nõuavad järjekindlalt vajadust lahendada vana ja uue kooseksisteerimise probleem, säilitada ja aktiivselt kaasata

ajaloolisi ja kultuurilisi väärtusi kaasaegsesse ellu. Mälestised ja ehituspärandid laiemalt on majandusarengu jaoks olulised tegurid paljudes riikides. Ehituspärandid kaitse hõlmab kõiki tegevusi, mida tehakse nende väärtuste säilitamiseks ja ühiskonnale nende kasutamise võimaldamiseks. Kui maailmas toimuvad kiired muutused, peaks muinsuskaitse olema multidistsiplinaarne, samuti peaksid vahendid ja meetodid kajastama teaduse arengut.

Nn Paljassaare kabeli restaureerimisprojekti koostamisel kasutasin Agisoft Metashape Standart, ArchiCAD 25 ja Enscape tarkvara. Lähtusin just huvist 3D-tehnoloogia meetodil restaureerimisprojektide kavandamise ja selle meetodi populariseerimise vastu arhitektuuripärandi restaureerimisel. Hoone korrastamiseks on SRIKil plaanis taotleda rahastust erinevatest toetusmeetmetest, loodetavasti on visuaalselt atraktiivsetest joonistest kasu hoone tuleviku visualiseerimisel ja selleni liikumisel.

Esimeses ehituse etapis katus ja seinad tugevdatakse nii palju, et katus kannaks. Seejärel on seinte vuukimine, purunenud telliste vahetamine ja krohvimine. Samuti avatäidete paigaldamine, samas tuulutus peaks ka jääma.

Selles projektis kavandati ajutise katte lahendus. Eesmärk on katus võimalikult kiiresti renoveerida, et vältida objekti lagunemist. Katusekattematerjaliks pakuks valtsplekki. Valtsmetall on väga pika ajalooga katusematerjal, mis on tänaseni hinnatud tänu oma töökindlusele ja vastupidavusele.

Kuna puuduvad selged soovid, mis sellest tulevikus saada võib, saab autor pakkuda eelkõige konserveeriva lahenduse, et hoone säiliks ja oleks tulevikus võimalik põhjalikumalt restaureerida vastavalt uue funktsiooni vajadustele.

Pakutud töödel on kaks etappi. Esimeses ehituse etapis katus ja seinad tugevdatakse nii palju, et katus kannaks. Seejärel on seinte vuukimine, purunenud telliste vahetamine ja krohvimine. Samuti avatäidete paigaldamine, samas tuulutus peaks ka jääma.

Avatäited on samuti visualiseeritud, aga pole täpselt läbi projekteeritud jättes omanikule võimaluse ise neid valida ja võib-olla kasutada SRIK'i angaaris olemasolevaid.

KASUTATUD ALLIKATE JA KIRJANDUSE LOETELU

PUBLIKATSIOONID

- R. Nerman, K. Paulus, Põhja-Tallinn. Solnessi Arhitektuurikirjastus, 2006.
- R. Treufeldt, Peeter Suure sadam, uus sõjasadam Tallinnas, Muinsuskaitse Aastaraamat, 2014.

INTERNETIALLIKAD

- Kultuurimälestiste register.
<https://register.muinas.ee/public.php?menuID=monument&action=view&id=8517>
(vaadatud 06. I 2022).
- Eesti Entsüklopeedia. http://entsyklopeedia.ee/artikkel/paljassaare_poolsaar2
(vaadatud 13. III 2022).
- J. Juske, Põhja-Tallinn - ülipõneva ajaloo vana tööstuspiirkond. – Ajaleht KesKus, veebruar 2015.
<http://kes-kus.ee/pohja-tallinn-uliponeva-ajaloo-ga-vana-toostuspiirkond/> (vaadatud 21. XI 2021).
- Uwe Gnadenteich, Saksa sõjavangidel võis Paljassaares olla oma kabel. – Postimees, 6. X 2021,
<https://leht.postimees.ee/7354407/saksa-sojavangidel-vois-paljassaares-olla-oma-kabel?fbclid=IwAR2ToNWt3-ZBw2AkdnoXh9q3mSPzitfrDMop9HIO41JkmsB7Q4huXxJqCxQ=> (vaadatud 08. V 2022).
- Peeter Kaasik, Nõukogude liidu sõjavangipoliitika teise maailmasõja ajal ja sõjajärgsetel aastatel: sõjavangide kinnipidamissüsteem Eesti näitel ja hinnang sõjavangide kohtlemisele rahvusvahelise õiguse järgi. Dissertatsiooni, Tallinna Ülikool, Ajaloo instituut. Tallinn, 2012, lk 113.
<https://www.yumpu.com/xx/document/read/5678721/tallinna-ulikool-humanitaarteaduste-dissertatsioonid-tallinn-e-ait> (vaadatud 08. V 2022).

- Triin Talk, Väärtuslikud üksikobjektid miks ja milleks. – Eesti Arhitektuuri ajakiri, IV 2019, <https://ajakirimaja.ee/triin-talk-vaartuslikud-üksikobjektid-mis-ja-milleks/> (vaadatud 28. XI 2021).
- Põhja-Tallinna linnaosa üldplaneering, 2020. – Tallinna Linnaplaneerimise Amet, <https://www.tallinn.ee/est/ehitus/Pohja-Tallinna-linnaosa-uldplaneering> (vaadatud 28. XI 2021).

SUMMARY

A mysterious chapel building on Paljassaare. Historical overview, restoration concept and project.

The era of technological progress, the unprecedented pace and scale of construction, consistently require the need to solve the problem of old and new coexistence, to preserve and actively integrate historical and cultural values into modern life.

In addition to the monuments under state protection, the protection of architectural heritage in Estonia has also extended to environmental areas and, since 2015, also to valuable individual objects, which are being preserved through general plans. Valuable individual objects are a relatively new phenomenon in Estonian planning practice and there are no guidelines for dealing with them - so the question of how to protect and tidy up such buildings is relevant. Should the principles and practices for the restoration of valuable individual objects be different from those for a national monument, and if so, how? Although little is known about the building, it is marked as a valuable individual object in the general plan of Northern Tallinn (in process).

In the context of an individual object, the conditions of protection and use given in the general plan appear to be adequate. Nevertheless, some research and mapping of valuable details-structures should be added prior to designing a restoration project. Especially in situations where the individual object does not have complete historical information, the restorer is obliged to commit himself fully and thoroughly to the research, as in this case any information is extremely valuable and may contain some additional data.

An important problem in compiling the work was the lack of proper archival documents and historical data concerning the object of research. Unfortunately, the historical background of the site was not fully disclosed, the focus was on material research of the building, mapping of values and preparation of a restoration project. The owner of the building (Information Centre for Sustainable Renovation , SRIK) plans to further study the history of the building in the future through German memory organisations. However, the

first task is to ensure that the building is preserved so that there is something to explore and reuse in the future.

In compiling the restoration project of the so-called Paljassaare chapel, I used Agisoft Metashape Standard, ArchiCAD 25 and Enscape software. I was just interested in designing restoration projects using the 3D technology method and popularising this method in the restoration of architectural monuments. In order to renovate the building, SRIK plans to apply for funding from various support measures; hopefully, visually attractive drawings will be useful in visualising the future of the building and moving towards it.

In the first stage of construction, the walls will be reinforced so that a new roof can be built that preserves the building. In the second stage, there is grouting the walls, replacing broken bricks and plastering, also the installation of new windows and doors.

A temporary cover solution was made in this project. The goal is to renovate the roof as soon as possible to prevent the object from falling apart. The roofing material would be rolled sheet metal. Rolled metal is a roofing material with a very long history, which is still valued for its reliability and durability. In Estonia, galvanised rolled sheet metal roofs are mainly installed, with an average service life of 50–80 years and up to 100 years with good maintenance. The durability of the roof is ensured by many factors: high-quality material, well-thought-out building phases, proper installation, construction of a solid foundation and regular maintenance. In addition to good skills, such work also requires a sense of beauty. Rolled roofs can be installed on sloping roofs.

The documentary with photographs, drawings, descriptions and maps is an integral part of the study and restoration of the historic building. However, even all of them do not contain all the information, but only the part that the researcher uses for his work. The source itself cannot be completed because it is subjective and does not take into account the data of

another source and is not directly related to it. Therefore, when dealing with architectural heritage, it is important to combine different types of data in your work.

As there are no clear wishes that can be obtained in the future, the author can offer a conserving solution until the object finds its purpose and does not decay due to time.

Monuments and heritage buildings are important factors for economic development in many countries. The protection of monuments includes all activities carried out to preserve these values and to enable society to use them. If the world is changing rapidly, heritage protection should be multidisciplinary, and tools and methods should reflect scientific developments.